ЗЛОЧИННА МАТИ

Вигнати з сім'ї негідника — велике щастя.

Заключні слова п 'єси

Переклад Р. Мардера

ДЕКІЛЬКА СЛІВ ПРО "ЗЛОЧИННУ МАТІР"

Під час мого довгого вигнання турботливі друзі надрукували цю п'єсу з метою не допустити її незаконної підробки, однієї з тих грубих підробок, які зазвичай робляться потай і наспіх просто в театрі, доки йде п'єса. Проте ті ж самі друзі, щоб уникнути переслідувань, яким їх могли піддати агенти терору, якби за дійовими особами, нехай навіть іспанцями (тоді все було небезпечно), були збережені їх справжні титули, вважали за благо переінакшити їх звання, змінити навіть їх мову та спотворити деякі сцени.

Після чотирьох важких для мене років я був з пошаною повернений на батьківщину, але оскільки колишні видатні й дуже талановиті артисти французького театру побажали зіграти мою п'єсу, я відтворюю її повністю у первозданному вигляді. За це видання я відповідаю.

Я схвалюю намір артистів упродовж трьох спектаклів поспіль розгорнути перед глядачами весь роман, історію сім'ї графа Альмавіви, коли перші дві частини п'єси, сповнені легких веселощів, здавалося, мають мало чого спільного з глибокою та зворушливою повчальністю третьої частини, але, тим не менше, за задумом автора між ними існує тісний внутрішній зв'язок, здатний викликати найжваві-ший інтерес до театральних вистав "Злочинної матері".

Отже, я разом з акторами вважав, що ми мали б сказати глядачам: "Досхочу посміявшись у перший день на спектаклі "Севільський цирульник" над бурхливою молодістю графа Альмавіви, загалом такою ж, як і у всіх чоловіків, наступного дня з веселим почуттям надивившись у п'єсі "Весілля Фігаро" на помилки його зрілого віку, помилки, яких часто припускаємося й ми, приходьте тепер на "Злочинну матір", і, побачивши картину його старості, ви разом з нами можете пересвідчитись, що врешті-решт кожна людина, якщо тільки вона не зловісний лиходій, на той час, коли пристрасті вже охолонули і насамперед коли вона вже осягла зворушливу радість батьківства, неодмінно стає доброчесною! У цьому полягає повчальний зміст п'єси. Інші її ідеї глядач знайде у подробицях".

Я ж, автор, додам від себе: приходьте судити "Злочинну матір" з тією ж доброзичливістю, яка керувала автором, коли він її писав. Якщо вам буде приємно поплакати над прикростями, над щирим каяттям нещасної жінки, якщо її сльози викличуть сльози й у вас, то не стримуйте їх. Сльози, що проливаються в театрі над вигаданими стражданнями, не настільки болючі, як сльози, які вдосталь присутні у жорстокій дійсності, — це солодкі сльози. Коли людина плаче, вона стає кращою. Пожаліємо когось — після цього відчуваєш себе таким добрим!

Якщо поруч з цією зворушливою картиною я знайшов за потрібне виставити перед вами інтригана, страшну людину, яка мучить нещасну родину, то повірте мені, "це тільки тому, що я бачив таку людину у житті — вигадати її я б не зміг. Тартюф Мольєра — це лицемір, який вдає з себе богобоязливого. Ось чому з усієї сім'ї Оргона він обдурив тільки її дурну голову. Мій Тартюф набагато небезпечніший: це лицемір, що видає себе за бездоганно чесного і володіє незрівнянним мистецтвом завойовувати пошану й довіру цілої родини, яку він обкрадає. Його й треба було викрити. Саме для того, щоб всі уникли тенет, які розставляють такі чудовиська (а їх багато повсюди), я безжалісно вивів його на французьку сцену. Пробачте мені цей гріх бодай тому, що у кінці п'єси лиходій покараний. П'ята сцена творилася мною дуже важко, але я вважав би себе навіть гіршим за Бежеарса, якби дозволив йому

скористатися щонайменшим плодом його злодіянь, якби після сильних хвилювань я не заспокоїв вас.

Мабуть, я занадто довго зволікав із закінченням цього нелегкого твору, цієї теми, яка краяла мені душу. Його слід було писати у розквіті сил. Уже давно не давав він мені спокою. Дві мої іспанські комедії замислювалися лише як вступ до нього. Потім, постарівши, я почав вагатися: я боявся, що в мене вже не вистачить сил. Мабуть, у той час у мене їх дійсно вже не було! Так чи інакше, почавши цей твір, я переслідував високу й благородну мету. У той час у мене був холодний розум чоловіка і полум'яне серце жінки — кажуть, саме так творив Ж. Ж. Руссо. Між іншим, я помітив, що таке поєднання, такий духовний гермафродитизм не так вже й зрідка зустрічається.

Врешті-решт твір "Злочинна мати" не підтримує жодної партії, жодної секти — це картина внутрішнього розбрату, що роздирає багато сімей, розбрату, який, на жаль, не зупиняє навіть розлучення, яке де-не-де може бути дуже корисним. За будь-яких умов розлучення тільки ще більше роз'ятрює ці приховані рани замість того, щоб зарубцьо-вувати їх. Почуття батьківства, добросердечність, вибачення — це єдиний засіб проти цієї хвороби. Саме це мені й хотілось виразити і саме на цьому наголосити глядачеві.

Літератори, які присвятили себе театру, аналізуючи цію п'єсу побачать, що комедійна інтрига розчинилась у піднесеному стилі драми. Деякі упереджені цінителі ставились до цього жанру із зайвим презирством: вони вважали, що такі два елементи несумісні. Інтрига, — розмірковували вони, — притаманна веселим сюжетам, це — нерв комедії; піднесеним же елементом доповнюють простий розвиток драми, щоб надати сили її слабкості. Проте ці необгрунтовані положення на практиці відпадають, у чому може пересвідчитися будь-хто, хто вправлятиметься в обох жанрах. Більш-менш вдале виконання підкреслить достоїнства кожного з них так, що талановите поєднання цих двох драматургічних засобів і їх майстерне застосування можуть вельми сильно вплинути на глядача. Мій досвід полягає ось у чому.

Опираючись на попередні вже відомі події (а це дуже велика перевага), я зав'язав тепер хвилюючу інтригу між графом Альмавівою, графинею та двома дітьми. Якби я переніс дію п'єси у минуле, у той хиткий період життя моїх героїв, коли вони припускалися помилок, то в результаті я б отримав ось що.

По-перше, драма мала б називатися не "Злочинна мати", а "Зрадлива дружина" або "Злочинне подружжя". її інтерес полягав би вже дещо в іншому: треба було б ввести любовну інтригу, ревнощі, палкі пристрасті, якісь цілком інші події. Моральний же урок, який мені хотілося винести з тієї ситуації, що чесна дружина надто далеко зайшла у своєму забутті обов'язку, урок, оповитий покривом помилок молодості, пропав би дарма, пройшов би непоміченим.

Але дія моєї п'єси відбувається через двадцять років після того, як ці помилки були скоєні, тобто коли пристрасті вже минули, а самих предметів пристрастей вже не існує, і лише сліди майже забутих душевних хвилювань все ще тяжіють над подружнім життям та над долею двох нещасних дітей, які гадки не мають про сімейну драму, але водночас є її жертвами. Саме у цих надзвичайних обставинах і набирає сили мораль: вона є попередженням для тих юних осіб із шляхетних родин, які рідко заглядають у майбутнє та яким загрожує не стільки порок, скільки моральна омана. Саме такою є мета моєї драми.

Потім лиходієві протистоїть наш проникливий Фігаро, старий відданий слуга, єдине створіння у всьому будинку, яке шахрай не зміг обдурити. Інтрига, яка зав'язується між ними, надає усім подіям особливого характеру.

Стривожений лиходій говорить собі: "Даремно я володію тут усіма таємницями, даремно поспішаю використати їх на свою користь, якщо мені не вдасться випровадити звідси цього лакея, я можу вскочити у халепу".

З іншого боку, я відчуваю, як розмірковує сам з собою Фігаро: "Якщо мені не вдасться знешкодити це чудовисько, зірвати з нього маску, то загине все: добробут, честь, щастя родини".

Сюзанна, яка у цій п'єсі стоїть між двома супротивниками, є всього лиш знаряддям, яким кожен з них намагається скористатися, щоб прискорити падіння іншого.

Таким чином, комедія інтриги, постійно утримуючи інтерес глядачів, проходить через всю драму: вона сприяє розвитку дії, але не розпорошує увагу, цілком зосереджену на матері. Що ж до дітей, то глядачі чудово усвідомлюють, що серйозна небезпека їм не загрожує. Ні в кого нема сумнівів, що тільки-но лиходій буде вигнаний, вони одружаться: адже у п'єсі дуже чітко показано, що між ними не існує жодного родинного зв'язку, що вони не родичі. У душі це добре знають і граф, і графиня, і лиходій, і Сюзанна, і Фігаро — всі, обізнані на цій справі дійові особи, та й глядачі теж, від яких ми нічого не приховували.

Лицемір вдається до найвищої своєї майстерності, яка розриває серце батька й матері, щоб залякати молодих людей, відірвати їх одне від одного, переконавши їх, що вони діти одного батька — у цьому полягає основа його інтриги. Так розвивається подвійний план п'єси, і його не можна не визнати складним.

Такий драматургічний прийом можна застосовувати до будь-якої епохи і до будь-якого місця подій, де великі ознаки природи, а також риси характеру, які висвітлюють серце людини і її таємниці, не зазнають повної зневаги.

Дідро, порівнюючи твори Річардсона з тими романами, які ми називаємо історичними, висловлює свій захват перед цим правдивим та глибоким письменником у такому вигуку: "Художнику серця людського! Тільки ти один ніколи не брешеш!" Як це чудово сказано! Я теж усе ще намагаюся бути художником людського серця, але мою палітру

висушили роки та мінливість долі. І це не могло не позначитися на "Злочинній матері"!

Якщо погане виконання і шкодить моєму цікавому задуму, то положення, яке я висунув, все ще залишається вірним. Моя спроба може надихнути інших на створення більш зрілих літературних творів. Нехай за це візьметься якийсь палкий художник, який одним розчерком пера поєднає інтригу і підвищений стиль; нехай він умілою рукою розітре та змішає яскраві барви того й іншого жанру; нехай він широкими мазками зобразить нам людину, яка живе у певному суспільстві, опише її становище, пристрасті, пороки, достоїнства, помилки та нещастя з тією неймовірною силою, що не знає навіть перебільшення, яке надає блиску іншим жанрам, але не завжди здатне об'єктивно та вірно зображати життя. І ми, розчулені, у захваті, освічені — ми вже не скажемо, що драма — це безбарвний жанр, який народився із безсилля створити трагедію або комедію. Мистецтво стане на вірний шлях, воно прямуватиме уперед.

О, мої співгромадяни! Ви, на чий розсуд я представляю цей твір! Якщо ви визнаєте його слабким та невдалим, то критикуйте його, але не лайте мене. Коли я написав дві попередні п'єси, мене довго лаяли за те, що я насмілився вивести на сцену того самого молодого Фігаро, якого згодом ви так полюбили. Я теж тоді був молодий, і сміявся над

цим. З віком стан духу стає все більш похмурим, характер псується. Незважаючи на всі зусилля, тепер я вже не сміюся, коли лиходій або шахрай, розбираючи мої твори, ображає мене особисто. З цим вже нічого не поробиш.

Тож, критикуйте п'єсу, прошу! Якщо навіть автор надто старий, щоб мати з цього якусь користь, ваші зауваження знадобляться іншим. Користі з лайки ніякої — це манери поганого тону. З таким зауваженням я сміливо звертаюся до народу, який з давніх-давен славився своєю чемністю і служив у цьому відношенні зразком для інших; та ще й зараз являє собою приклад високої мужності.

ДІЙОВІ ОСОБИ

Граф Альмавіва, іспанський вельможа, шляхетний та гордий, але не гордовитий.

Графиня Альмавіва, глибоко нещасна, до того ж ангельської вдачі жінка.

Кавалер Л еон, їх син, молодий чоловік, волелюбний, як і всі палкі душі нового часу.

Флорестина, вихованка та хрещениця графа Альмавіви; надзвичайно вразлива дівчина.

Пан Бежеарс, ірландець за походженням, майор іспанської піхоти, який виконував обов'язки секретаря при графові, коли той був послом; людина досить низька і підла, великий інтриган, який уміє мистецьки сіяти розбрат.

Фігаро, камердинер, лікар та довірена особа графа, чоловік з великим життєвим досвідом.

Сюзанна, перша камеристка графині, дружина Фігаро; чудова жінка, безроздільно віддана своїй господині, вільна від розчарувань молодості.

Пан Ф а л ь, нотаріус, людина правильна й глибоко порядна.
Вільгельм, німець за походженням, слуга майора Бежеарса, запростий як для такого пана.

Дія відбувається в Парижі, у домі, який займає граф зі своєю родиною, наприкінці 1790 року.

ДІЯ ПЕРША

Багато оздоблена вітальня. СЦЕНА I

Сюзанна сама в кімнаті складає букет з темних квітів.

Сюзанна (тихо до самої себе). Уже час графині прокидатися і дзвонити; сумна моя праця завершена. (Знеможемо сідає). Ще й дев'ятої немає, а я вже так втомилась... її останнє розпорядження звечора отруїло мені всю ніч... "Завтра, Сюзанно, на світанку накажи принести багато квітів і прикрасити мої апартаменти". — Швейцару: "Протягом дня нікого до мене не пускати". — І знов до мене: "Зроби мені букет із чорних та темно-червоних квітів з однією білою гвоздикою всередині..." Ось я його тримаю. Бідолашна графиня! Як вона плакала! Для кого всі ці приготування?.. Ах, так, живи ми сьогодні в Іспанії, святкували б іменини її сина Леона... (таємниче) і ще однієї людини, якої вже немає на цьому світі! (Оглядає букет.) Кольори крові та жалоби. (Зітхає.) Рани на її серці не затягнуться ніколи! Підв'яжу букет чорним крепом, якщо вже в неї така сумна примха. (Перев 'язує букет.)

Сюзанна і Фігаро заглядають у кімнату з таємничим виглядом.

Сцена має йти енергійно, на підйомі.

Сюзанна. Заходь же, Фігаро! Ти схожий на щасливого коханця своєї дружини!

Фігаро. Чи можна тут говорити вільно?

Сюзанна. Так, якщо тільки не зачиняти двері.

Ф і г а р о. До чого така обачність?

Сюзанна. Справа в тому, що ось-ось може увійти відома тобі людина.

Фігаро (повільно). Оноре Тартюф Бежеарс?

Сюзанна. Так, наша зустріч була призначена заздалегідь. І припини додавати до його імені різні епітети: це може дійти до його вух і завадити нашим планам.

Фігаро. Так його ж звуть Оноре!

Сюзанна. Але ж не Тартюф.

Фігаро. Геть його до біса!

Сюзанна. Тебе щось бентежить?

Фігаро. Я розлючений. (Сюзанна встає.) Де наша з тобою домовленість? Чи дійсно ти допомагаєш мені, Сю-занно, запобігти великої неприємності та безладдя? Невже ж ти знову дозволиш цій злостивій істоті ще раз обдурити себе?

Сюзанна. Нізащо, але мені здається, я втратила його довіру: він більше нічого мені не розповідає. А втім, я побоююся, чи він бува не дізнався, що ми з тобою помирились?

Фігаро. Будемо як і раніше вдавати, що ми ще у сварці.

Сюзанна. Але ж чому ти такий засмучений? Дізнався про щось нове?

Фігаро. Пригадаймо спочатку найголовніше. З того часу, як ми оселилися в Парижі, а пан Альмавіва... (Будемо називати його на ім 'я, якщо він заборонив звертатися до себе "Ваша вельможносте"...).

Сюзанна (роздратовано). Чудово! А графиня виїжджає без ліврейних лакеїв! Здається, ми тепер немов прості смертні!

Фігаро. Отже, ти й сама знаєш, з того часу, як розпутний старший син графа загинув, посварившись із партнерами через картярські ігри, у цьому будинку для нас все змінилось! Яким похмурим та суворим став граф!

С ю з а н н а. Та й ти теж зробився буркуном!

Ф і г а р о. Як ненавидить він тепер свого другого сина!

Сюзанна. Просто жах!

Фігаро. Яка нещасна графиня!

Сюзанна. Це страшенний гріх!

Фігаро. Наскільки помітно зросла його ніжність до своєї вихованки Флорестини! А головне — як він поспішає з обміном своїх маєтків!

Сюзанна. Знаєш, мій небораче Фігаро, все це пуста балаканина. Мені ж усе відомо, тож до чого всі ці розмови?

Фігаро. Не зайвим буде ще раз усе з'ясувати, щоб переконатися, що ми добре розуміємося на цій справі! Чи можуть у нас з тобою існувати будь-які сумніви щодо того, ніби цей підступний ірландець, лихо усієї родини, який служив при графові секретарем у кількох посольствах, заволодів секретами сімейства? Що цей мерзенний інтриган зміг виманити їх із тихої мирної Іспанії в цю країну, де все стало з ніг на голову, сподіваючись, що тут йому буде легше скористатися негараздами у родині, пересварити усіх, одружитися з вихованкою та заволодіти багатством родини, що розпадається?

Сюзанна. Ну, а я тут до чого? Що я можу зробити?

Ф і г а р о. Ні на секунду не залишай його поза увагою, сповіщай мене про всі його кроки.

Сюзанна. Але ж я і так переказую тобі все, про що він говорить.

Ф і г а р о. О! Все, про що він говорить... це лише те, що він вважає за потрібне сказати! Ні, треба ловити кожне слово, яке зривається випадково з його вуст, щонайменший його рух, вираз обличчя — ось де треба шукати затаєне в душі! Він затіває тут якусь темну справу. Певно, він переконаний у своєму успіху, бо став ще більш... брехливим, віроломнішим, нахабнішим.... Так зухвало тримаються тут лише місцеві дурні, які тріумфують ще не досягти справжнього успіху. ОТОЖ, ЧИ зможеш ти бути такою ж віроломною, як і він? Піддобрювати його, тішити надією? Не відмовляти, щоб він не попросив?

Сюзанна. Це вже занадто!

Фігаро. Все буде добре, все піде так, як ми намітили, якщо тільки будеш мене своєчасно про все сповіщати.

Сюзанна. А якщо я розповім про все графині?

Фігаро. Ще зарано: всі вони йому підвладні. Тобі однаково ніхто не повірить. Ти і нас погубиш, і їх не врятуєш. Йди повсюди за ним, наче тінь... а я буду стежити за ним поза домом...

Сюзанна. Друже мій, я ж казала тобі, що він мені не довіряє, а надто якщо ще й застане нас разом... Здається, він іде... Ану, зробімо вигляд, що дуже сваримося. (Кладе букет на стіл.)

Фігаро (голосно). Я цього не потерплю! Ще раз упіймаю...

Сюзанна (теж голосно). Отож! Боюся я тебе, як же! Фігаро (вдає, що дає їй ляпаса). Ах, не боїшся!.. Ось тобі, нахабо!

Сюзанна (вдає, що отримала ляпаса). Бити мене... у покоях графині!

СЦЕНА НІ Майор Бежеарс, Фігаро, Сюзанна.

Бежеарс (у військовій формі, з чорною пов'язкою на руці). Що за ґвалт? До мене протягом майже години долітають гучні голоси...

Фігаро (вбік). Протягом години!

Бежеарс. І що ж? Я входжу, бачу заплакану жінку...

Сюзанна (робить вигляд, що плаче). Мерзенний, він підняв на мене руку!

Б е ж е а р с. Як це огидно, пане Фігаро! Хіба може дозволити собі вихована людина вдарити створіння іншої статі?

Фігаро (різко). До біса! Панове, облиште нас! Я зовсім не вихована людина, а ця жінка не створіння іншої статі, а моя дружина, нахаба, інтриганка, яка вважає, що може нехтувати мною, бо в неї тут з'явились захисники. Ось я їй покажу...

Б е ж е а р с. Як вам не соромно бути таким грубіяном?

Фігаро. Пане, якщо мені знадобиться третейський суддя, щоб визначитись у стосунках із дружиною, я покличу кого завгодно, тільки не вас! І ви добре знаєте, чому!

Б е ж е а р с. Ви мене ображаєте, пане, я поскаржуся вашому хазяїну.

Фігаро (глузливо). Я вас ображаю? Хіба вас можна образити?! (Іде.)

СЦЕНА IV Бежеарс, Сюзанна.

Б е ж е а р с. Дитино, я ніяк не можу отямитись. Чому він так розлютився?

Сюзанна. Він навмисне прийшов сюди, щоб посваритися зі мною. Наговорив мені усякої гидоти про вас і заборонив бачитися з вами, навіть розмовляти. А я заступилась за вас... Тоді розгорілась сварка, яка закінчилася ляпасом. Втім, таке з ним трапилося вперше, але я хочу розійтися, розлучитися з ним.... Ви ж бачили його...

Бежеарс. Облишмо це. Деякий час легка хмаринка затьмарювала мою довіру до тебе, але ж після цієї бурхливої суперечки вона розвіялася.

С ю з а н н а. Це ви мене так заспокоюєте?

Бежеарс. Іди, я сам за тебе поквитаюсь. Уже прийшов час віддячити тобі, моя мила Сюзанно! Для початку довірю тобі одну велику таємницю... Втім, чи щільно зачинені двері? (Сюзанна йде перевірити. Убік) Ах! Якби мені бодай на три хвилинки дістати скриньку з подвійним дном, яку я колись замовив для графині, де зберігаються ті важливі листи...

Сюзанна (повертається). Так що ж це за велика таємниця?

Бежеарс. Прислужись своєму другові; на тебе очікує блискуче майбутнє. Я ж одружуюся з Флорестиною; це вирішено — так хоче її батько.

Сюзанна. А хто її батько?

Бежеарс (посміхаючись). Е-е, ти що, з неба звалилася? Достеменно відомо, моя люба: коли якась сирітка з'являється у домі в якості

вихованки або ж хрещениці, це неодмінно дочка чоловіка. (Цілком серйозно.) Отже, я міг би з нею одружитися... якщо ти допоможеш її переконати у цьому.

Сюзанн а. Але ж її до нестями кохає Леон. Бежеарс. їх син? (Холодно.) Я цим займусь. Сюзанна (здивовано). Так, але ж... вона теж його кохає!

Бежеарс. Кохає?

Сюзанна. Так.

Б е ж е а р с (холодно). Я її вилікую.

Сюзанна (ще більш здивовано). Але ж... але ж... графиня знає про це і благословляє цей шлюб.

Б еже ар с (холодно). Ми примусимо її змінити свою думку.

Сюзанна (нічого не розуміючи). її теж?.. Але, наскільки мені відомо, Фігаро — наперсник Леона.

Б е ж е а р с. Це менше за все мене турбує. Невже ти не в змозі позбутися його?

Сюзанна. Тільки якщо це йому не зашкодить...

Б е ж е а р с. Ну що ти! Сама думка про це ганебна для людини строгих правил. Коли вони побачать, що це в їх власних інтересах, вони ж самі змінять свої наміри.

Сюзанна (недовірливо). Якщо вам це вдасться, пане...

Б е ж е а р с (впевнено). Вдасться. Ти ж бачиш, що любов немає жодного відношення до цієї справи. (Лагідно.) Я ж завжди кохав тільки тебе.

Сюзанна (недовірливо). Так? А якби графиня захотіла...

Бежеарс. Я б, звісна річ, її втішив, але ж вона знехтувала мною!.. Згідно з планом графа графиня має піти у монастир.

Сюзанна (пожвавлено). Я ніколи не завдам їй жодної прикрості.

Бежеарс. Чорт забирай! Він зробить це на свою користь! Від тебе тільки й можна почути: "Ах, вона ангел на землі!"

Сюзанна (гнівно). То що ж з того? Через це треба її мучити?

Бежеарс (сміючись). Ні, але принаймні наблизити її до небес, країни ангелів, звідки вона до нас колись злетіла, треба!.. А оскільки за новим чудовим законом розлучення припускаються...

Сюзанна (зацікавлено). Граф хоче з нею розлучитись?

Бежеарс. Якщо в нього вийде.

Сюзанна (обурено). Ах, лиходії-чоловіки! Придушити б усіх!..

Бежеарс (сміючись). Сподіваюся, для мене ти зробиш виняток?

Сюзанна. Далебі, не знаю...

Бежеарс (сміючись). Люблю я твій щирий гнів: у ньому відбивається твоє добре серце! Що ж до закоханого кавалера Леона, граф відправляє його у подорож... надовго. Фігаро, людина досвідчена, буде його

скромним проводжатим. (Бере Сюзанну за руку). А ось щодо нас_з тобою. Граф, Флорестина та я житимемо разом під одним дахом, а наша люба Сюзанна на знак нашої довіри стане нашою домоправителькою, розпоряджатиметься прислугою, вестиме господарку. Нема більше чоловіка, нема більше ляпасів, нема грубого сперечальника, дні спливатимуть, зіткані із золота та шовку, настане щасливе життя!...

Сюзанна. Схоже, ви мене так обходите, щоб я замовила за вас слівце Флорестині?

Б е ж е а р с (лагідно). Правду кажучи, я розраховував на твою допомогу. Ти завжди була чудовою жінкою! Усе інше у моїх руках, а у твоїх — тільки це. (Пожвавлено.) Наприклад, сьогодні ти можеш зробити нам надзвичайно велику послугу... (Сюзанна пильно дивиться на нього. Бежеарс, схаменувшись, продовжує.) Я кажу надзвичайно велику, бо так вважає граф. (Холодно.) Втім, це ж така собі дрібниця! Граф надумав... подарувати доньці при підписанні шлюбної угоди дорогоцінну прикрасу, таку ж, як і в графині. Але він не хоче, щоб хтось заздалегідь дізнався про це.

Сюзанна (здивовано). Он як!

Бежеарс. Непогана ідея! Гарні діаманти завжди можуть стати у нагоді! Можливо, він попросить тебе принести скриньку з коштовностями графині, щоб порівняти їх з ескізами, які зробив його ювелір.

Сюзанна. Чому ж неодмінно, як у графині? Дивно все це!

Бежеарс. Він хоче подарувати дочці річ не менш чарівну. Мені ж, сама розумієш, однаково. А ось і він.

СЦЕНА V Граф, Сюзанна, Бежеарс.

Граф. Пане Бежеарс! Я вас шукав.

Бежеарс. Перед тим, як іти до вас, графе, я хотів попередити Сюзанну, що ви збираєтеся попросити її принести скриньку...

Сюзанна. Принаймні, ваша величносте, ви розумієте...

Граф. Ах, облиште цю "вашу величність"! Адже я наказав, приїхавши у Францію...

Сюзанна. Мені здається, ваша світлість, що це принижує вашу гідність.

Граф. Це через те, що ти більше схильна до марнославства, аніж до справжньої гордості. Треба рахуватися із забобонами тієї країни, де ти мешкаєш.

Сюзанна. Отже, пане, принаймні ви дасте мені слово...

Граф (гордо). Відколи мені вже не довіряють?

Сюзанна. Добре, я вам зараз її принесу. (Убік.) Нічого не вдієш! Фігаро велів мені ні в чому графові не відмовляти...

СЦЕНА VI Граф, Бежеарс.

Г р а ф. Я навмисне так різко поговорив з нею, здається ця ситуація її бентежить.

Бежеарс. Мене більше бентежать інші речі. Але, мені здається, вас щось непокоїть...

Граф. Тобі, мій друже, я скажу. Досі мені здавалось, що втрата сина є для мене найбільшим горем: проте існує ще більш люта скорбота, від якої знову починає кровоточити моя рана, а від цього життя стає просто нестерпним.

Бежеарс. Якби ви не заборонили мені сперечатися з вами, я б зауважив, що ваш другий син...

Граф (жваво). Мій другий син! У мене немає більше сина!

Бежеарс. Заспокойтеся, графе. Поміркуймо розсудливо. Через втрату улюбленого сина ви несправедливо поводитеся з іншим сином, з вашою дружиною, із самим собою. Хіба можна робити якісь висновки тільки за химерною підозрою, за здогадами?

Гр аф. За здогадами? О, я надто в цьому переконаний. Брак доказів — ось що мене засмучує найбільше. Доки був живий мій син, я не надавав цьому належного значення. Він був спадкоємцем мого імені, статусу, багатства... Мені не було діла до цієї іншої людини. Моє холодне презирство, інше земне ім'я, Мальтійський хрест та постійна грошова допомога могли б помститися за мене його матері та й йому самому! Але чи можеш ти уявити собі мій відчай, коли, втративши обожнюваного сина, я бачу, як якась стороння людина успадковує його статус, титули і щодня роз'ятрюватиме рану, звертаючись до мене "батьку"!

Бежеарс. Схоже, що ще більше засмучу вас, графе, замість того, щоб заспокоїти, але ж чесноти вашої дружини...

Граф (гнівно). А її чесноти — це лише ще один злочин. Так скривдити мене та приховати обман за личиною благопристойного життя! Протягом двадцяти років мати репутацію високоморальної та благочестивої жінки і тому користуватися загальною повагою та пошаною і саме через таку свою ангельську поведінку звинувачувати лише мене одного у всіх помилках, зроблених внаслідок моїх так званих

легковажних примх!... Від усього цього моя ненависть до дружини та до цієї особи тільки збільшується.

Бежеарс. Що ж, по-вашому, вона мала робити, навіть якщо припустити, що вона винна? Чи існує на землі така провина, яку не можна було б спокутувати двадцятирічним каяттям? Хіба ви самі такі вже бездоганні? А як же юна Флорестина? Ви називаєте її своєю вихованкою, але ж насправді вона вам ближча...

Граф. Так нехай вона стане моєю помстою! Я обміняю всі мої володіння в Іспанії та передам їй. Три мільйони золотом вже надійшли з Веракруса. Це буде її приданим, але я дарую його тобі. Лише допоможи мені підняти за цей дарунок непроникну завісу. Візьми ці гроші, освідчись їй, зроби вигляд, що отримав спадщину від якогось далекого родича.

Бежеарс (показуючи чорну пов'язку на свої руці). Бачите? За вашою порадою я вже ношу траур.

Граф. Тільки-но король дозволить мені обміняти землі в Іспанії на маєтки у Франції, я знайду спосіб увести вас обох у права володіння.

Бежеарс (жваво). Я відмовляюся. Невже ви вважаєте, що я, опираючись тільки на якісь сумнівні підозри, братиму участь у пограбуванні спадкоємця вашого імені, найгідні-шої молодої людини? Слід визнати, гідність у нього є...

Граф (роздратовано). Ви хочете сказати, що він більш гідний, аніж мій покійний син? Усі так вважають. І це мене дратує ще більше!..

Бежеарс. Якщо ваша вихованка погодиться одружитися зі мною, і ви з вашого неймовірно великого багатства дасте їй ці три мільйони золотом з Мексики, я ніколи не погоджуся взяти їх собі, хіба що у

шлюбному контракті вони будуть означені як дарунок від мого серця, що кохає її.

Граф (обіймає його). Вірний та відданий друже! Якого ж чоловіка обрав я для своєї доньки!

СЦЕНА VII Сюзанна, граф, Бежеарс.

Сюзанна. Ось, графе, скринька з коштовностями. Тільки роздивляйтеся не дуже довго, щоб я могла повернути її на місце до того, як графиня встане.

Граф. Сюзанно, скажи, щоб без мого дзвінка ніхто сюди не заходив.

Сюзанна (убік). Негайно розповім про це Фігаро. (Іде.)

СЦЕНА VIII Граф, Бежеарс.

Бежеарс. Що ви плануєте робити з цією скринькою?

Граф (дістає з кишені браслет, оздоблений діамантами). Я не хочу більше приховувати від тебе подробиці того безчестя, яке було мені завдане. То ж слухай. Якийсь Леон Асторга, мій колишній паж, на прізвисько Керубіно...

Бежеарс. Я знав його, ми разом служили в одному полку, тому самому, де я завдяки вам зробився майором. Але ж він загинув майже двадцять років тому.

Граф. Саме на цьому й ґрунтуються мої підозри. Він насмілився покохати графиню. Мені здавалося, що вона теж захоплювалася ним. Я вивіз її з Андалузії та влаштував у свій полк. Через рік після народження сина... якого мене позбавив цей клятий бій (прикриває очі руками), я був

призначений віце-королем у Мексику. Як ти думаєш, друже мій, де моя дружина вирішила оселитися: у Мадриді, в моєму севільському замку чи, врешті-решт, у розкішному замку Агуас Фрескас? Вона обрала кепський замок Асторга, зубожілий маєток, який я придбав у батьків пажа. Саме тут вона вирішила провести три роки, поки я був відсутній: саме тут вона дала життя... (чи то через дев'ять, чи через десять місяців) цій огидній дитині, яка так схожа на підступного пажа! Колись давно художник, який писав мій портрет для браслета графині, заявив, що цей юнак дуже вродливий і він хотів би написати його портрет: це одна з найкращих картин у моєму кабінеті.

Бежеарс. Так... (опускає очі) портрет настільки вдався, що ваша дружина...

Граф (пожвавлено). Ніколи не дивиться на нього? Так от, з того портрета я замовив ось цю мініатюру для точнісінько такого ж браслета, який мав зробити її постійний ювелір. Зараз я підміню браслет з моїм зображенням браслетом із зображенням того пажа. Ти розумієш, що коли вона промовчить, це буде для мене найпереконливішим доказом. Якщо вона нічого не скаже, це стане неприємним поясненням мого безчестя.

Бежеарс. Якщо ви бажаєте знати мою думку, то я не підтримую вашого плану.

Граф. Чому?

Бежеарс. Честь не дозволяє вдаватися до таких заходів. Якби якийсь випадок, щасливий чи нещасний, відкрив вам якісь факти і ви б надали їм особливого значення, я б міг вас зрозуміти. Але розставляти пастки! Нападати ззаду! Будь-яка, хоч трохи порядна людина відмовилася б від такої переваги над своїм найзапеклішим ворогом.

Граф. Вже пізно відступати: браслет готовий, портрет пажа вже в нього вставлений...

Бежеарс (бере скриньку). Честю вас заклинаю...

Граф (діставши браслет із скриньки). Ах, мій любий портрете, ти в моїх руках! Принаймні мені буде приємно прикрасити ним руку своєї доньки, яка у сто разів більш гідна носити його! (Кладе в скриньку інший браслет).

Бежеарс (робить вигляд, що намагається завадити. Кожен тягне скриньку до себе; Бежеарс спритно відчиняє потаємне відділення, сердито мовить). Ну ось! Замок зламався!

Граф (розглядає скриньку). Ні, просто наша сутичка допомогла відкрити одну таємницю. У потаємному відділенні купа паперів!

Бежеарс (починаючи знову штовханину з графом). Сподіваюся, ви не станете зловживати...

Граф (нетерпляче). Хіба не ти тільки-но сказав: "Якби якийсь щасливий випадок відкрив вам нові факти, і ви б надали їм: особливої уваги, я б міг вас зрозуміти..." Випадок надав їх мені, і я планую прислухатися до твоєї поради. (Вириває папери).

Бежеарс (палко). Клянуся усім щастям мого життя, я не хочу бути співучасником такого злочину! Покладіть папери на місце, пане, або я піду. (Відходить. Граф тримає папери, читаючи їх. Бежеарс скоса позирає на нього та непомітно радіє.)

Граф (гнівно). Більше мені нічого не треба. Поклади решту на місце. А це я залишу собі.

Б е ж е а р с. Ні, що б там не було, така благочестива людина, як ви, не вчинить...

Граф (гордо). Чого?.. Кажіть! Я вас слухаю.

Бежеарс (згинаючись перед ним). О благодійнику, вибачте мені! Мені так важко та прикро. Тільки цим можна пояснити непристойність моїх докорів.

Граф. Я не тільки не гніваюся на тебе, відтепер я ще більше ціную тебе. (Сідає у крісло.) Ах, віроломна Розіно! Незважаючи на всю мою легковажність, я тільки до неї однієї відчував... Інших жінок я просто підкоряв! О, тільки по тому, який я зараз розлючений, можна судити, наскільки ця негідна пристрасть... Я ненавиджу себе за те, що кохав її!

Бежеарс. Боже милостивий, покладіть цей триклятий папір на місце!

СЦЕНА IX Фігаро, граф, Бежеарс.

Граф (встає). Чого вам треба, нестерпна людино?

Фігаро. Я ввійшов, тому що ви подзвонили.

Граф (розлючено). Я дзвонив? Пролазливий лакей!..

Фігаро. Спитайте у ювеліра, він теж чув.

Граф. Мого ювеліра? Чого йому від мене треба?

Фігаро. Він каже, що йому призначена зустріч через браслет, який він виготовив. (Бежеарс, побачивши, що Фігаро намагається роздивитися скриньку на столі, всіляко прагне закрити її собою.)

Граф. А-а!.. Скажіть йому, хай зайде іншим разом.

Фігаро (лукаво). Варто було б, раз ви вже відчинили скриньку графині, заодно...

Граф (гнівно). Геть, пане слідчий; ще одно ваше слово і я...

Фігаро. Одне лишень слово? Я маю багато чого розповісти, а зупинятися на півдорозі не звик. (Він пильно розглядає скриньку, потім лист, який тримає граф, затим кидає гордовитий погляд на Бежеарса і виходить.)

Граф, Бежеарс.

Граф. Закриймо цю підступну скриньку. Тепер у мене є доказ, який я так довго шукав. Він у мене, але чому ж мені так прикро: і навіщо тільки я знайшов його? О Боже! Читайте, читайте, пане Бежеарс.

Бежеарс (відхиляє від себе листа). Стати причетним до таких таємниць! Ні! Бога ради, ні!

Граф. Що ж це за дружба, яка уникає моїх зізнань? Схоже, люди співчувають тільки тим бідам, які спіткали їх самих.

Бежеарс. Що? Тільки через те, що я відмовився прочитати цей папір!.. (Жваво.) Сховайте його, Сюзанна йде. (Поспіхом зачиняє потаємне відділення скриньки. Граф кладе листа до внутрішньої кишені свого камзола.)

СЦЕНА XI

Сюзанна, граф, Бежеарс.

Граф стурбований.

Сюзанна (вбігає). Скринька! Де скринька! Графиня дзвонить.

Бежеарс (протягує їй скриньку). Сюзанно, дивіться, у ній все на своєму місці.

Сюзанна. Що з графом? Він сам на себе не схожий.

Бежеарс. Так, він дещо розізлився на вашого нескромного чоловіка, який зайшов у кімнату, незважаючи на графову заборону.

Сюзанна (лукаво). Проте, я переказала це розпорядження таким чином, щоб мене зрозуміли вірно. (Іде.)

СЦЕНА XII Л еон, граф, Бежеарс.

Граф (хоче піти, але бачить Леона, який входить). Тепер ще й цей!

Л еон (боязко хоче поцілувати графа). Доброго ранку, батьку. Як спали?

Граф (сухо відсторонює його). Де ви були, пане, вчора ввечері?

Леон. Мене, батьку, запросили на одне поважне зібрання...

Граф. І ви там читали?

Л е о н. Я отримав запрошення прочитати там мій трактат про зловживання чернечими обітницями та право відрікатися від них.

Граф (гірко). Як відрікатися і від лицарських обітниць?

Бежеарс. Кажуть, ви мали там великий успіх?

Л е о н. Слухачі виказували деяку недовіру стосовно мого віку, пане.

Граф. Отож замість того, щоб готуватися до морської подорожі та намагатися бути гідним лицарського терену, ви наживаєте собі ворогів? Ви займаєтеся творчістю, пишете у сучасному дусі!.. Незабаром вже не можна буде відрізнити вельможу від ученого!

Л е о н (боязко). Проте, батьку, буде легше відрізнити невігласа від освіченої людини та людини, вільної від рабства.

Граф. Балаканина палкого молодика! Бачу, який шлях ви для себе обрали. (Хоче піти.) Л еон. Батьку!..

Граф (презирливо). Облиште ремісникам ці непристойні вирази. Люди нашого кола говорять більш піднесеною мовою. Чи чули ви, пане, щоб хтось із придворних казав батько? Кличте мене паном. Від вас смердить простацтвом! Батько!.. (Іде. Леон іде за ним, оглядаючись на Бежеарса, який жестами виражає своє співчуття.) Ходімо, пане Бежеарс, ходімо!

ДІЯ ДРУГА Бібліотека графа.

СЦЕНА І

Граф (сам). Нарешті я залишився сам; прочитаймо ж це дивовижне послання, яке потрапило до моїх рук завдяки майже незбагненному випадку. (Дістає із внутрішньої кишені лист, який він знайшов у скриньці, і читає, зважуючи кожне слово.) "Нещасний безумець! Наша доля вже вирішена. Ваше несподіване та зухвале нічне вторгнення до мене в замку, де ви зросли та знаєте усі потаємні ходи, подальша боротьба та врешті-решт ваш злочин, мій... (зупиняється), які заслуговують ті справедливу кару. Сьогодні, у день святого Леона,

заступника цих місць та Вашого святого, я народила сина, ганьба мені та лихо. Завдяки вжитій обережності честь врятована, але чесноти втрачені. Відтепер я приречена лити нескінченні сльози, але й вони не допоможуть забути злочин... наслідок якого перед нами. Не приходьте більше до мене: це непохитний наказ злощасної Розіни..., яка тепер уже не може насмілитися назвати своє прізвище." (Притуляє листа до лоба та починає ходити по кімнаті.) Яка тепер уже не може насмілитися назвати своє прізвище!.. Ах, Розіна, де той час?.. Проте, ти сама збезчестила себе!.. (Зворушливо.) Однак аморальні жінки так не пишуть! Підлий спокусник... Прочитаймо ж відповідь на звороті листа. (Читає.) "Оскільки я не можу більше бачитися з вами, життя мені обридло, я з радістю віддам його при взятті фортеці, яку передбачається захопити стрімким приступом.

"Повертаю вам цього сповненого докорів листа, ваш портрет, який я сам написав, та пасмо волосся, яке я у вас викрав. Усе це передасть вам мій вірний друг, коли мене вже не буде на цьому світі. Він бачив, у якому відчаї я перебував. Якщо смерть знедоленого розбудить у вашому серці бодай якусь жалість, то сподіваюся, що серед імен, які будуть дані спадкоємцю, буде ім'я Леон... Ім'я більш щасливої людини... хай воно нагадає вам про нещасного, який помирає, обожнюючи вас, та $ останній раз ставить свій підпис: Керубіно Леон Асторі а..." Потім дописано кров'ю: "Смертельно поранений, я знову розкриваю цей лист і пишу вам останнє скорботне "пробачте". Не забувайте..."

Далі все змито сльозами... (Зворушено.) Але ж аморальний чоловік такого писати не стане! Пагубна омана... (Сідає, поринає у думки.) О, як мені боляче!

СЦЕНА II

Бежеарс, Граф. Входить Бежеарс, зупиняється, дивиться на графа і з таємничим виглядом прикладає палець до губ.

Граф. Ах, любий друже, входьте ж!.. Мені так тяжко... так сумно...

Бежеарс. Жахливо, пане. Я не наважувався підійти до вас.

Граф. Я тільки-но прочитав це послання. Ні, це не злодії, не чудовиська, — це всього-навсього лише нещасні безумці, як вони самі себе називають...

Бежеарс. Я так і думав.

Граф (встає і починає ходити по кімнаті). Бідолашні жінки, звершуючи гріхопадіння, не відають, скільки горя це тягне за собою! їх життя проходить, як і раніше... проте образи накопичуються, а несправедливий та легковажний світ звинувачує батька, який страждає мовчки, не кажучи нікому ані слова! Йому докоряють у черствості через те, що він не виявляє ніжних почуттів до плоду злочинного зв'язку!.. Наші зради, чоловічі, не відбирають у жінок майже нічого. Принаймні вони не можуть позбавити їх впевненості у тому, що вони — матері, позбавити їх вищої радості — материнства! Втім найменша їх примха, каприз, легке захоплення руйнують щастя чоловіка... щастя всього його життя, позбавляють його впевненості, що саме він — батько дитини. О, недарма жіночій вірності надавали такого великого значення! Суспільне благо, суспільне зло пов'язані з їх поведінкою. Рай чи пекло родини залежать від чуток, які йдуть про них та які залежать тільки від них самих.

Бежеарс. Заспокойтеся, прийшла ваша донька.

СЦЕНА III Флорестина, граф, Бежеарс.

Флорестина (з букетом у поясі). Я чула, пане, що ви дуже зайняті, тому й не наважувалася підійти привітатися.

Г р а ф. Я зайнятий тобою, дитино! Донька! О, як мені приємно це вимовляти, адже я почав піклуватися про тебе, коли ти була ще зовсім маленькою. Справи у чоловіка твоєї матері були вкрай кепські, після своєї смерті він не залишив їй нічогісінько. А вона, помираючи, довірила тебе моєму піклуванню. Я дав їй слово і дотримаю його: я знайшов тобі гідного нареченого. Я розмовляю з тобою відверто, бо пан Бежеарс — наш щирий друг. Подивись навколо, обирай! Чи є тут гідний чоловік, якому б ти могла довірити своє серце?

Флорестина (цілує йому руку). Моє серце цілком належить вам. І якщо вам хочеться знати мою думку, то я скажу, що найбільшим щастям для мене було б, якби

9*

243

у моєму житті не відбувалося жодних змін. Коли, графе, ваш син одружиться... (звісно, тепер він вийде із Мальтійського ордену), коли ваш син одружиться, то, схоже, він не житиме більше зі своїм батьком. От дозвольте мені зігрівати вашу старість, це мій обов'язок, і я з радістю виконаю його, пане.

Граф. Облиш, облиш це слово "пан". Від нього віє байдужістю. Думаю, ніхто анітрохи не здивується, якщо така вдячна дитина називатиме мене більш лагідно. Зови мене батьком.

Бежеарс. Скажу по честі, вона гідна вашої повної довіри... Обійміть, панно, вашого доброго, вашого ніжного заступника. Ви навіть не уявляєте, як сильно ви йому зобов'язані. Опіка над вами — його обов'язок. Він був другом... таємним другом вашої матері... одним словом...

СЦЕНА IV

Фігаро, графиня в пеньюарі, граф, Флорестина, Бежеарс.

Фігаро (доповідає). її вельможність.

Флорестина (кидаєрозлючений погляд на Фігаро). (Убік.) Чорт би забрав цього мерзотника!

Графиня (до графа). Фігаро сказав мені, що ви погано почуваєтеся. Я перелякалася, прибігла і бачу...

Граф. ...що ця послужлива людина знову все вигадала і обдурила вас.

Фігаро. Пане, коли ви проходили повз мене, у вас був такий засмучений вигляд... На щастя, здається, уже все минуло. (Бежеарс пильно дивиться на нього.)

Графиня. Здрастуйте, пане Бежеарс... А, ти теж тут, Флорестино? Ти вся немов сяєш, така радісна... Ні, справді, подивіться, яка вона свіжа та прекрасна! Якби Бог послав мені доньку, я б хотіла, щоб вона була схожа на тебе і обличчям, і вдачею... Ти неодмінно маєш замінити мені доньку. Ти згодна, Флорестино?

Флорестина (цілує їй руку). Ах, графине!

Графиня. Хто це вже зранку прикрасив тебе квітами?

Флорестина (радісно). Мене, пані, ніхто не прикрашав, я сама зібрала цей букет. Адже сьогодні день святого Леона.

Графиня. Чарівне дитя, усе вона пам'ятає! (Цілує її в чоло. Граф гнівно змахує рукою. Бежеарс утримує його.)

Графиня (до Фігаро). Оскільки всі ми тут зібрались, перекажіть моєму синові, що пити шоколад будемо тут.

Флорестина. Хрещений! Поки будуть готувати шоколад, чи не покажете ви нам той чудовий бюст Вашингтона, який, кажуть, ви зберігаєте?

Граф. Я не знаю, хто надіслав мені його. Принаймні я нікого про це не просив. Думаю, він призначався Леону. Він дійсно гарний, я поставив його у себе в кабінеті. Ходімо. (Бежеарс виходить останнім, він двічі оглядається на Фігаро, який теж пильно дивиться на нього. У обох в очах безмовна погроза.)

СЦЕНА V

Фігаро (сам, накриває на стіл та розставляє чашки для сніданку). Змія, ящірка, ти можеш впитися в мене очима, кинути на мене злобний погляд! Але мій погляд вб'є тебе!.. Звідки все ж таки він отримує ці листи? З пошти на його ім'я нічого не надходить! Невже він сам із пекла виліз?.. Повинен існувати ще якийсь чорт!.. А мені все не вдається його впіймати...

СЦЕНА VI

Фігаро, Сюзанна.

Сюзанна (вбігає, озирається на всі боки і дуже жваво починає щось шепотіти на вухо Фігаро). Вихованка одружується з ним. У нього є обіцянка графа. Він вилікує Леона від кохання. Завойовуватиме серце Флорестини. Домагатиметься згоди графині. Вижене тебе із замку. До розлучення запроторить графиню у монастир. Позбавить Леона спадщини і зробить мене домоправителькою. Ось і всі новини. (Вибігає.)

СЦЕНА VII

Фігаро (сам). Ні, вибачайте, пане майоре, спочатку ви матимете справу зі мною! Від мене ви дізнаєтеся, як легко дурень досягає перемоги. Дякувати Богу, Сюзанна — моя нитка Аріадни у лабіринті, мінотавр оточений... Я заманю тебе у тобою ж влаштовану пастку й викрию!.. Але ж яка нагальна необхідність змушує таку людину вступати у злочинний зговір? Чи відчуває він себе достатньо впевненим, щоб... Дурість та марнославство завжди йдуть поряд! Мій внутрішній дипломат стає довірливим і надто балакучим! Він схибив! Я не помилився, він не досить впевнений у собі. Допущено помилку!

СЦЕНА VIII

Вільгельм, Фігаро.

Вільгельм (злистом). Пане, Пешеарс! Я бачит, його тут нема.

Фігаро (готує сніданок). Можеш зачекати, він зараз прийде.

Вільгельм (задкує до дверей). Майн ґотт! Ошікувать у вашому товаріщтві є немошливим. Мій пан шього не башає, клянуся шестю.

Фігаро. Він тобі забороняє? Що ж, давай листа, коли він повернеться, я йому передам.

Вільгельм (продовжуєзадкувати). Листи? Вам? Тим паче! О шорт! Він буде мене проганяйте в три шия!

Фігаро (вбік). Піймаймо на гачок цього дурня. (До Вільгельма.) Ти, я бачу, був на пошті?

Вільгельм. А, шорт забирай! Не був я на пошті.

Фігаро. Мабуть, це якийсь діловий лист... його роди-ча-ірландця, від якого він отримав спадщину? Ти ж знаєш про це, друже Вільгельме?

Вільгельм (з дурнуватим сміхом). Лишт від небіжши-ка, пане? Ні, що ви! Ні, не тумайт, що від нього! Скоріше за все від іншої особи. Мабуть, від когось з тих... нешадо-волених... з закордону.

Фігаро. З незадоволених, кажеш?

Вільгельм. Так, але я нічого не штверчую...

Фігаро (вбік). Вельми можливо, йому завжди все треба знати, багато в чому брати участь. (Вільгельму.) Можна подивитися на штемпель та перевірити...

Вільгельм. Не штану я перевіряти, нащо? Лишти йдуть до пана О'Конор, а який штемпель — цього я не шнаю.

Фігаро (жваво). О'Конор? Банкір з Ірландії? Вільгельм. О, так!

Фігаро (підходить до нього, питає холодно). Близько звідси? За будинком?

Вільгельм. Дуже гарний бутинок, шлово шести Шлу-ги, маю шказати... шудові, такі привітні. (Відходить від Фігаро.)

Фігаро (про себе). От так повезло! Оце щастя!

Вільгельм (знову підходить до Фігаро). Ти нікому не скажеш про цей банкір, розумійт? Я не повинен був... Той-фель! (Тупає ногою.)

Фігаро. Ну, що ти! Не бійся, я нікому не скажу!

Вільгельм. Мій хазяїн, пане, каше, що ви тут всі рошумні, а я ні... Що ж, його правда... Моше, даремно я вам сказав...

Фігаро. Чому це?

Вільгельм. Не шнаю. Слугазавщди моше шрадити... А це є великий гріх, дурний гріх... підступний і навіть не-бешпечний.

Фігаро. Це так, але ж ти нічого не сказав.

Вільгельм (у відчаї). Поше мій! Поше мій! Не шнаю, що казати... а що ні... (Зітхаючи відходить.) Ах! (З дурним виглядом дивиться на книги на полиці).

Фігаро (вбік). Оце так відкриття! Вітаю тебе, о випадку! (Шукає записник.) Не зайвим буде проте з'ясувати, чому така надзвичайно потайна людина користується послугами такого блазня... До того ж розбійники побоюються навіть денного світла... Усе так, але дурень — це наче ліхтар: він пропускає світло крізь себе. (Записує у записник.) О'Конор, банкір-ірландець. Ось за ким мені потрібно буде почати стежити. Втім, це не дуже законний та шляхетний засіб, але ж, та! Perdió! Яка від нього користь? До того ж, у мене є чудовий приклад! (Пише.) Чотири чи п'ять луїдорів слузі, який відає поштою, за те, щоб він проглядав у будь-якому шинку всі листи, написані рукою Оноре-Тартюф Бежеарса... Поважний лицемір! Врешті-решт ми скинемо з вас маску! Господь навів мене на ваш слід. (Стискає в руці записник.) Випадок! Невідомий бог! У стародавні часи тебе називали долею! У останні дні тебе називають по-іншому...

СЦЕНА IX

Графиня, граф, Флорестина, Бежеарс, Фігаро, Вільгельм.

Бежеарс (помітивши Вільгельма, бере в нього листа, з прикрістю мовить). Невже ти не міг передати цього листа не тут, а в мене?

Вільгельм. Я тумав, що цей лист такий ше самий, як інші... (Виходить.)

Графиня (графу). Пане, який гарний бюст. Ваш син його бачив?

Бежеарс (розпечатавши листа). А, лист з Мадрида! Від секретаря міністра!.. Дещо тут стосується і вас. (Читає.) "Перекажіть графу Альмавіві, що із завтрашньою поштою ми висилаємо йому королівську грамоту, яка дозволить йому здійснити обмін усіх маєтків". (Фігаро уважно слухає і мовчки киває, на знак того, що все зрозумів.)

Графиня. Фігаро, скажіть же ж моєму синові, що ми снідаємо тут.

Фігаро. Зараз перекажу, пані. (Виходить.)

СЦЕНАХ

Графиня, граф, Флорестина, Бежеарс.

Граф (до Бежеарса). Я негайно ж попереджу свого покупця. Звеліть, щоб мені подали чай у кабінет.

Флорестина. Добре, я сама принесу вам, тату.

Граф (тихо до Флорестини). Подумай гарно про те, що я тобі сказав. (Цілує її в лоб і виходить.)

СЦЕНА XI

Леон, графиня, Флорестина, Бежеарс.

Л е о н (сумно). Тільки-но я входжу, батько відразу кудись виходить! Сьогодні він був зі мною таким суворим...

Графиня (строго). Сину мій, що ти таке кажеш? Ви обидва несправедливо ставитесь один до одного, а страждаю від цього я! Твій батько повинен написати листа людині, яка займається обміном його маєтків.

Флорестина (радісно). Вам шкода, що ваш батько пішов? Нам теж дуже шкода. Проте з нагоди ваших іменин він доручив мені передати вам, пане, цей букетик. (Робить йому глибокий реверанс.)

Леон (у той час, коли вона вставляє йому букетик у петлицю). Через те, що він доручив це саме вам, його увага стає для мене ще дорожчою... (Цілує її.)

Флорестина (відбиваючись). Бачите, пані, з ним неможливо пожартувати, він негайно користується цим...

Графиня (посміхаючись). Дитя моє, заради дня ангела можна бути до нього більш поблажливою.

Флорестина (опускаючи очі). Щоб покарати його, попросіть, пані, прочитати ту промову, яка, кажуть, вчора мала шалений успіх на зібранні.

Л е о н. Якщо мама вважає, що я неправий, я готовий негайно понести призначену мені кару.

Флорестина. Ах, пані, звеліть йому!

Графиня. Принеси свою промову, синку. А я піду принесу якесь рукоділля, щоб слухати більш уважно.

Флорестина (радісно). Дуже добре, тепер я зможу послухати вашу промову, незважаючи на ваше небажання.

Л е о н (з ніжністю). Чи можу я не бажати, коли ви наказуєте? Ах, Флорестино, я приймаю ваш виклик! (Графиня та Леон виходять через різні двері.)

СЦЕНА XII Флорестина, Бежеарс.

Бежеарс (тихо). Отож, пані, чи здогадалися ви, з ким вас хочуть одружити?

Флорестина (зрадістю). Любий пане Бежеарс, ви настільки близький наш друг, що я можу дозволити собі розмірковувати вголос разом з вами. На кому мені зупинити погляд? Хрещений ясно сказав: "Озирнись навколо себе, обирай". Воістину безмежна його доброта: це може бути тільки Леон. Але ж у мене нічого немає. Чи можу я зловживати?..

Бежеарс (розлючено). Хто? Леон? Його син? Ваш брат?

Флорестина (з болем). Ах, пане Бежеарс!...

Б е ж е а р с. Чи не вам він сказав: "Зови мене батьком?" Прокиньтеся, миле дитя! Відкиньте від себе оманний сон. Він може погубити вас.

Флорестина. Так. Так! Погубити нас обох!

Бежеарс. Ви, звісно, розумієте, що ця таємниця має бути похована у вашій душі. (Виходить, не відводячи від неї очей.)

СЦЕНА XIII

Флорестина (сама, плаче). О Господи! Він мій брат, а я насмілилася відчувати до нього... яке жахливе прозріння!

Яке жорстоке пробудження після чарівного сну! (Виснажена падає у крісло.)

СЦЕНА XIV Леон з рукописом, Флорестина.

Леон (задоволений, убік). Мама ще не повернулась, а пан Бежеарс вийшов, скористаймося приємною нагодою. (Флорестині.) Флорестино, ви сьогодні надзвичайно вродливі, втім, ви завжди такі, але сьогодні ви настільки радісні, веселі та ввічливі, що мої надії відродились.

Флорестина (у відчаї). Ах, Леоне! (Знову падає у крісло.)

Леон. Господи! Ваші очі наповнені сльозами, вигляд засмучений. Певно, сталося якесь лихо!

Флорестина. Лихо? Ах, Леоне, це лихо сталося тільки зі мною.

Леон. Ви мене розлюбили, Флорестино? А зараз мої почуття до вас...

Флорестина (рішуче). Ваші почуття? Ніколи більше не кажіть мені про них!

Леон. Що сталося? Не можна не говорити про мою любов, чистішим за яку...

Флорестина (у відчаї). Припиніть цю жорстоку промову, а якщо ні, я негайно втечу від вас.

Леон. Боже мій! Що ж сталося такого? Ви розмовляли з паном Бежеарсом. Я хочу знати, що він вам наговорив.

СЦЕНА XV Графиня, Флорестина, Леон.

Леон. Мамо, допоможіть! Бачите, я у відчаї: Флорестина мене розлюбила!

Флорестина (плаче). Я його розлюбила?! Мій хрещений, ви та він — ось для кого я живу.

Графиня. Яу цьому анітрішечки не сумніваюся, дитя моє. Доказом цього є твоє чудове серце. Але ж чому він такий засмучений?

Леон. Мамо, ви ж не маєте нічого проти моєї пристрасної любові до неї?

Флорестина (кидається в обійми графині). Накажіть йому замовчати! (Плаче.) А ні, то я помру від горя!

Графиня. Я тебе не розумію, дитя моє. Я так само здивована, як і він... Ти вся тремтиш! Що він зробив такого, що ти охолонула до нього?

Флорестина (кладе голову їй на груди). Нічого я не охолонула. Я люблю та поважаю його, мов брата, але нехай він не вимагає від мене більшого.

Леон. Мамо, ви чуєте? Жорстоке створіння, поясніть мені, що все це значить?

Флорестина. Облиште мене! Облиште мене! Ви зведете мене у могилу!

СЦЕНА XVI

Графиня, Флорестина, Леон, Фігаро (приносить чай), Сюзанна (з'являється з іншого боку з вишиванням).

Графиня. Сюзанно, забери все назад: ні сніданку, ні читання не буде. Ви, Фігаро, віднесіть чай графу. Він у себе в кабінеті. А ми з тобою, Флорестино, підемо до мене: адже ми подруги і ти розвієш усі мої сумніви. Милі мої діти, я люблю вас усім серцем! Чому ж ви по черзі так безжалісно мучите мене? Щось тут не так, і мені слід у всьому цьому розібратися. (Іде з Флорестиною.)

СЦЕНА XVII Сюзанна, Фігаро, Леон.

Сюзанна (Фігаро). Не знаю, у чому тут справа, але можу ручатися, що тут замішаний Бежеарс. Треба неодмінно попередити графиню.

Фігаро. Зачекай, доки я не дізнаюся більше: ввечері поговоримо. О, я зробив таке відкриття...

Сюзанна. Тоді й скажеш, яке саме (виходить.)

СЦЕНА XVIII Фігаро, Леон.

Леон (засмучений). Боже мій!

Фігаро. Що ж таке сталося, пане?

Леон. На жаль, я сам не розумію. Ще ніколи раніше я не бачив Флорестину в такому чудовому настрої, як сьогодні вранці. І мені відомо, що вона мала розмову з батьком. Я залишаю на якусь мить її з паном Бежеарсом, повертаюся, застаю її саму всю в сльозах, і вона каже мені, щоб я покинув її назавжди. Що такого він міг сказати їй?

Фігаро. Якби я не побоювався вашої запальності, то міг би розповісти дещо таке, що ви маєте знати. Але ж у цій справі нам треба бути надзвичайно обачними: одного вашого ненавмисне сказаного слова досить, щоб погубити плід десяти років моїх спостережень.

Л е о н. О, якщо мені треба лише бути обачним... Як ти вважаєш, що він міг їй сказати?

Фігаро. Що вона мусить погодитися одружитися з Оноре Бежеарсом. Що так, мовляв, уже домовлено між ним та вашим батьком.

Леон. Між ним та моїм батьком!? Скоріше цей зрадник позбавить мене життя!

Фігаро. Якщо ви так поводитиметеся, пане, негідник позбавить вас не життя, а коханої та багатства разом з нею.

Леон. Ну, пробач мені, друже. Навчи, що мені слід робити.

Фігаро. Розгадайте загадку сфінкса, а не то він розірве вас. Іншими словами, треба заспокоїтися, тримати себе в руках, нехай він говорить, а ви помовчуйте.

Леон (розлючено). Заспокоїтись!.. Так, я буду тримати себе в руках. Але в душі я весь киплю! Вкрасти в мене Флорестину! А, ось і він. Зараз я з ним розберуся... спокійно.

Фігаро. Глядіть: тільки-но ви втратите рівновагу — і все пропало!

СЦЕНА XIX Бежеарс, Фігаро, Леон.

Леон (ледь стримує себе). Пане, пане, лише одне слово. Для вашого ж спокою, відповідайте прямо. Флорестина у відчаї. Що ви їй наговорили?

Бежеарс (крижаним тоном). А хто сказав вам, що я з нею розмовляв? Невже у всіх її прикрощах маю бути винен я?

Леон (пожвавлено). Не ухиляйтеся, пане. Вона була в чудовому настрої, а після вашої з нею розмови вона увесь час плаче. Чим би не був викликаний її сум, я цілком розділяю його. Ви розкриєте мені його причину або відповісте за все.

Бежеарс. Більш люб'язним тоном від мене можна добитись усього. Погрозами ж ви нічого не досягнете.

Леон (розлючений). Що ж, негіднику, захищайся! Один з нас має загинути! (Хапається за шпагу.)

Фігаро (стримує їх). Пане Бежеарс! На сина вашого друга!? У домі, де ви мешкаєте! Де вам був наданий такий гостинний прийом!

Бежеарс (схаменувшись). Я і без вас знаю, як мені поводитися... Я з ним розберуся, але без свідків. Вийдіть та залиште нас самих.

Леон. Йди, мій любий Фігаро. Бачиш, від мене йому не втекти. Жодних відмовок ми йому не дамо.

Фігаро. Піду попереджу його батька. (Виходить.)

СЦЕНА XX Леон, Бежеарс.

Леон (загороджує Бежеарсу вхід). Мабуть, вам краще битися, ніж розмовляти? Обирати вам, але ж третього я не потерплю.

Бежеарс (холодно). Леоне! Чесна людина не може стати вбивцею сина свого друга... Але чи личило мені пояснювати вам усе в присутності цього огидного лакея, настільки зухвалого, що він майже попихає свого пана?

Леон (сідаючи). Що ж, пане, я чекаю...

Бежеарс. О, як ви шкодуватимете про те, що дали волю своєму нерозсудливому гніву!

Л е о н. Це ми ще побачимо.

Бежеарс (демонструючи холодну гідність). Леоне! Ви кохаєте Флорестину, я вже давно помітив це... Поки був живий ваш брат, я вважав марною справою допомагати нещасній любові, яка все одно ні до чого б не привела. Але коли та фатальна дуель позбавила його життя, а ви посіли його місце, мені спало на думку використати увесь свій вплив на вашого батька, щоб допомогти вам з'єднати своє життя з тією, яку ви кохаєте. Я всіляко намагався впливати на нього, але всі мої зусилля розбивалися об його незламну затятість. У розпачі від того, що він відкидає план, який, на мою думку, мав усе владнати задля загального благополуччя... Пробачте, мій юний друже, я змушений засмутити вас, але зараз це вкрай необхідно, проте я врятую вас від довічного лиха. Призвіть на допомогу всю вашу розсудливість: вона вам знадобиться. Я змусив вашого батька порушити мовчання та відкрити мені його таємницю. "О, друже мій! — врешті-решт сказав мені граф. — Я знаю про любов мого сина, але чи можу я одружити його з Фло-рестиною? Вона тільки вважається моєю вихованкою... насправді ж вона моя донька, а йому — сестра".

Леон (відсахнувшись). Флорестина?.. Моя сестра?!.

Б е ж е а р с. Це й є те слово, яке суворий обов'язок... Ах, я не міг не відкрити цього вам обом: моє мовчання згубило б вас. Що ж, Леоне, ви все ще бажаєте битися зі мною?

Леон. Мій милий друже! Я безсердечне чудовисько! Забудьте мою дику витівку...

Бежеарс (лицемірно). За умови, що ця фатальна таємниця ніколи не вийде за межі цієї кімнати. Виставити на ганьбу вашого батька — це був би такий злочин...

Леон (кидається йому в обійми). О, ніколи!

СЦЕНА XXI Граф, Фігаро, Леон, Бежеарс.

Фігаро (вбігає). Ось вони! Ось вони!

Гр аф. В обіймах один одного! Ви що, з глузду з'їхали?

Фігаро (приголомшений). Однак, пане... Тут недовго й збожеволіти.

Граф (до Фігаро). Мабуть, ви розкриєте мені цю загадку?

Леон (з тремтінням). Ах, батьку, це я маю розкрити її. Вибачте! Я готовий вмерти від сорому! З незначного на загал приводу... я так скипів. Але пан Бежеарс був настільки великодушним, що не тільки привів мене до тями, але й знайшов виправдання моєму вибухові гніву та вибачив мені. Коли ви увійшли, я якраз висловлював йому свою вдячність.

Граф. Ви і за купу іншого маєте дякувати йому. Втім, усі ми у боргу перед ним. (Фігаро мовчки б'є себе кулаком по лобі. Бежеарс пильно дивиться на нього й посміхається.)

Граф (синові). Ідіть звідси. Тільки ваше щире зізнання змушує мене стримуватися.

Бежеарс. Ах, пане, все вже забуто.

Граф (доЛеона). Йдіть та кайтеся, що скривдили мого друга, вашого друга, найдоброчеснішу людину....

Леон (йдучи). Я у відчаї!

Фігаро (убік, гнівно). Легіон бісів ховається у цьому камзолі!

СЦЕНА XXII

Граф, Бежеарс, Фігаро.

Граф (до Бежеарса, убік). Друже мій, закінчимо ту справу, яку ми з вами почали, (до Фігаро.) А ви, легковажний пане, майстер на хитромудрі здогадки, принесіть мені три мільйони золотом, які ви привезли з Кадіса у шістдесяти векселях на пред'явника. Я велів вам пронумерувати їх.

Ф і г а р о. Я все зробив.

Граф. Принесіть їх мені.

Фігаро. Що? Три мільйони золотом?

Граф. Так, звісно. Чого ж ви зволікаєте?

Фігаро (смиренно). Чого зволікаю, пане?.. У мене їх більше немає.

Бежеарс. Як це — немає?

Фігаро (гордо). Немає, пане.

Бежеарс (зацікавлено). Що ж ви з ними зробили?

Фігаро. Коли мене питає мій хазяїн, я зобов'язаний давати йому звіт про мої дії, але ви, пане, не можете мені вказувати.

Граф (гнівно). Нахаба! Куди ви їх поділи?

Фігаро (холодно). Я відніс їх на зберігання пану Фалю, вашому нотаріусу.

Бежеарс. Хто ж це вам порадив?

Фігаро (гордо). Я сам собі порадив. Зізнаюсь, я завжди слідую власним порадам.

Бежеарс. Б'юсь об заклад, що це не так.

Фігаро. У мене є його розписка. Ви ризикуєте програти.

Бежеарс. Якщо він прийняв ці векселі, то, звісно, для того, щоб грати на біржі. У цих панів рука руку миє.

Фігаро. Вам би слід було краще говорити про людину, яка зробила вам послугу.

Бежеарс. Я нічого нікому не винен.

Фігаро. Так, звісно. Коли успадковуєш сорок тисяч рублонів...

Граф (з прикрістю). Ви і з цього приводу хочете зробити якусь заяву?

Фігаро. Хто, пане? Я? З цього приводу в мене немає жодних сумнівів, тим більше, що я був знайомий з родичем пана-спадкоємця. Це був доволі розпутний юнак, гравець, марнотрат, сварливий, неприборкуваний, безхарактерний, який не мав нічого свого, за винятком хіба що пороків, які врешті-решт звели його в могилу, і той самий, якого злощасний двобій... (Граф тупає ногою.)

Бежеарс (гнівно). Та чи скажете ви нам врешті-решт, чому ви віддали золото на зберігання?

Фігаро. Далебі, пане, тільки для того, щоб більше не відповідати за нього. Бо його ж можуть вкрасти. Хто зна? Хіба мало страшенних злодіїв втирається у порядні оселі...

Бежеарс (зі злістю). Проте граф бажає, щоб це золото йому повернули.

Фігаро. Граф може когось послати по нього.

Бежеарс. Але чи віддасть нотаріус гроші без своєї розписки?

Фігаро. Я віддам розписку графові. Я виконав свій обов'язок, і якщо тепер щось трапиться із грошима, граф вже не зможе звинуватити в цьому мене.

Г р а ф. Я чекатиму на розписку у своєму кабінеті.

Фігаро (до графа). Попереджаю вас, що пан Фаль видасть гроші тільки під вашу розписку. Це я йому так порадив. (Виходить.)

СЦЕНА XXIII

Граф, Бежеарс.

Бежеарс (гнівно). Розпестили ви цього мерзотника — і ось результат! Насправді, обов'язок дружби змушує мене попередити вас: ви стаєте занадто довірливим. Він знає всі наші таємниці. Із звичайного лакея, цирульника, лікаря ви зробили його своїм скарбником, секретарем, певною мірою фактотумом. Всі знають, що цей лицемір дуже добре гріє на вас руки.

Граф. Щодо вірності, то мені ні в чому йому дорікати, а ось те, що він став надто пихатим — це дійсно так...

Б е ж е а р с. Ви маєте нагоду позбавитись від нього так, що і він отримає від цього певну вигоду.

Граф. Я вже давно думаю про це.

Бежеарс (переконливо). Ви звісно хотіли б, щоб Лео-на супроводжувала на Мальту якась надійна людина? Мені здається, Фігаро буде потішений таким почесним завданням. Від такої пропозиції він не зможе відмовитись. Так ви від нього надовго позбавитесь.

Граф. Ваша правда, любий друже. До того ж, я чув, що він дуже не ладить з дружиною. (Виходить.)

СЦЕНА XXIV

Бежеарс (сам). Ще один крок зроблено!.. Ах, шляхетний нишпорко, краса та гордість усіх пройдисвітів! Ви граєте в цьому будинку роль вірного слуги! Хочете вирвати в мене придане? Даєте мені імена комічних героїв? Постривайте, Оноре-Тартюф зробить так, що ви не витримаєте тягаря морської мандрівки і навіки припините своє стеження за мною.

ДІЯ ТРЕТЯ Кімната графині, вся у квітах.

СЦЕНА І Графиня, Сюзанна.

Графиня. Нічого я не спромоглася дізнатися від дівчини. Тільки плаче та ридає!.. Вважає, що завинила переді мною, постійно благає простити її, хоче піти у монастир. Якщо згадати її поведінку щодо Леона, то можу припустити, вона не вважає себе гідною мого сина і тепер кається, що слухала його любовні промови, плекала надію стосовно нього. Чарівна делікатність! Надзвичайні чесноти! Певно, пан Бежеарс сказав щось таке, що засмутило Флорестину! Бо він завжди надзвичайно вимогливий та педантичний у всьому, що стосується честі. Іноді навіть перебільшує. Тоді йому ввижаються різні страхи, які інші навіть не помічають.

Сюзанна. Не знаю, що це за лихо таке, але тут відбуваються дивні речі! Немов якийсь демон нишком роздмухує вогонь. Хазяїн похмурий, мов хмара: нікого до себе не підпускає. Ви увесь час плачете, панна Флорестина ридає, ваш син у відчаї!.. Тільки пан Бежеарс незворушний, наче скеля. Здається, його ніщо не турбує, на всі наші біди він дивиться байдуже...

Графиня. Дитя моє, серцем він їх розділяє. Цей розрадник ллє бальзам на наші рани. Його мудрість підтримує нас, згладжує всі гострі кути, заспокоює мого дратівливого чоловіка. Ах, без нього ми були б ще нещаснішими!

Сюзанна. Бажаю вам, пані, щоб ви не помилилися.

Графиня. Здається мені, раніше ти була більш справедлива до нього! (Сюзанна опускає очі.) Втім, тільки він може розвіяти тривогу, яку вселила у мене Флорестина. Скажи йому, що я прошу його піднятися до мене.

Сюзанна. А ось, до речі, і він. Я причешу вас пізніше. (Виходить.)

СЦЕНА II

Графиня, Бежеарс.

Графиня (зажурено). Ах, мій милий майоре! Що ж це тут відбувається? Чи це той грім гримнув, якого я так давно побоювалася і який весь час наближався? Ворожість та упередженість графа до мого нещасного сина збільшуються з кожним днем. Певно, якась фатальна звістка дійшла до нього!

Бежеарс. Я так не думаю, пані.

Графиня. З того часу, як небеса покарали мене смертю старшого сина, граф цілком змінився: замість того, щоб заручитися підтримкою нашого посла у Римі та клопотати про зняття з Леона лицарської обітниці, він уперто посилає його на Мальту. Я скажу навіть більше, пане Бежеарс: мені відомо, що він займається обміном своїх маєтків і збирається покинути Іспанію, щоб назавжди оселитися тут. Нещодавно за вечерею в присутності тридцяти осіб він так висловлювався про розлучення, що я вжахнулася.

Бежеарс. Я був при цьому. Дуже добре пам'ятаю цю вечерю!

Графиня (в сльозах). Вибачте мені, мій гідний друже! При вас мені не соромно плакати!

Бежеарс. Нехай моє чутливе серце стане притулком для ваших негараздів.

Графиня. Врешті-решт чи то ви, чи він примусив страждати серце Флорестини? Я бачила в ній наречену мого сина. Так, вона бідна, але походить із шляхетної родини, вродлива та доброчесна. Вона зросла серед нас. Мій син тепер спадкоємець. Хіба ж цієї спадщини не вистачить їм обом?

Бежеарс. Вистачить, ще й, певно, буде занадто. Саме тут і ховається справжнє лихо!

Графиня. Здається, небо так довго очікувало, щоб саме тепер ще суворіше покарати мене за провину, яку я й так вже гірко спокутувала. Немов усі змовилися розбити всі мої надії. Мій чоловік ненавидить мого сина... Флорестина відмовляється від нього. Не знаю, що так схвилювало її, але вона збирається назавжди розірвати з ним. Нещасний, він цього не винесе! Я в цьому не сумніваюсь. (Молитовно складає руки.) О, караюче небо! Понад двадцять років я плакала і каялась у своєму гріху. Чому ж саме тепер ти посилаєш мені ці страждання — страждання викритої злочинниці? О, нехай тільки я буду нещасна! Боже, я не стану нарікати! Але ж не дай моєму синові страждати за той гріх, якого він не робив! Навчіть мене, пане Бежеарс, як позбутися від усіх цих прикростей?

Бежеарс. Так я ж, шановна пані, тому й прийшов, щоб розвіяти ваші страхи. Коли людина чогось побоюється, вона не може відвести погляд від предмета, який її лякає: що б не робилося навкруги, про що б не йшлося, страх отруює все! Врешті-решт, у мене є ключ до всіх цих загадок. Ви ще будете щасливою.

Г р а ф и н я. Чи можу я бути щасливою, коли душу розриває каяття?

Бежеарс. Ваш чоловік зовсім не уникає Леона. Йому нічого не відомо про таємницю народження вашого сина.

Графиня (пожвавлено). Пане Бежеарс!

Бежеарс. А всі ці душевні рухи, які ви вважаєте ненавистю, насправді викликані тим, що в нього самого не чиста совість. О, зараз я зніму камінь з вашої душі!

Графиня (завзято). Милий пане Бежеарс!

Бежеарс. Але назавжди сховайте у вашому заспокоєному серці ту вкрай важливу інформацію, яку я вам зараз повідомлю. Ваша таємниця — це народження Леона; його ж таємниця — народження Флорестини. (Понизивши голос.) Він її опікун... та її батько.

Графиня (молитовно заламує руки). О, всемогутній Боже! Ти зжалився наді мною!

Бежеарс. Уявіть собі його жах, коли він побачив, що діти кохають одне одного! Він не міг розкрити свою таємницю, але ж не міг і дозволити, щоб результатом його мовчання стала їх взаємна прихильність. Саме тому він і зробився таким похмурим, не схожим на себе. Відправити сина він задумав тільки для того, щоб тривала відсутність та лицарські обітниці загасили нещасну любов, благословити яку граф не в змозі.

Графиня (на колінах, палко молиться). О, вічне джерело щедрот! Господе мій! Ти дозволив мені бодай частково спокутувати той мимовільний гріх, який я вчинила з вини безумця. Тепер і мені є у чому звинуватити чоловіка, честь якого я скривдила. О, графе Альмавіва! Моє зів'яле серце, яке закрилося після двадцяти років страждань, знову відкривається для тебе! Флорестина — твоя донька; вона стала мені настільки ж любою, немов це я привела її на цей світ. Вибачимо ж мовчки один одного! О, пане Бежеарс, продовжуйте!

Бежеарс (підіймає її). Друже мій, я не хочу заважати цим першим поривам вашого доброго серця: радісне збудження краще від збудження болісного, але заради вашого спокою вислухайте мене до кінця.

Графиня. Говоріть, мій милий друже, вам я зобов'язана всім, говоріть.

Бежеарс. Ваш чоловік, намагаючись вберегти Флоре-стину від цього, на його думку, кровозмішуваного шлюбу, запропонував мені одружитися з нею. Але, незалежно від глибокого та болючого почуття, яке моя повага перед вашими стражданнями...

Графиня (гірко). Ах, друже мій, з жалю до мене...

Бежеарс. Годі! Не треба більше говорити про це. З деяких туманних натяків, які можна було зрозуміти і так, і сяк, Флорестина вирішила, що йдеться про Леона. її юне серце вже затріпотіло, але тут слуга доповів про ваш прихід. Після цього я нічого не розповідав їй про наміри батька, але одне моє необережне слово навело її на думку про братські стосунки та спричинило таку бурю і священний релігійний страх, причину яких не могли для себе пояснити ні ви, ні ваш син.

Графиня. Бідолашна дитина, він навіть ні про що не здогадувався!

Бежеарс. Тепер, коли ви знаєте, в чому справа, чи слід нам продовжувати втілювати в життя ідею цього цілющого шлюбу?..

Графиня (пожвавлено). Так, друже мій, треба дотримуватися цього плану. І серцем, і розумом я це відчуваю. Я сама спробую переконати Флорестину. Таким чином наші таємниці залишаться нерозкритими, жодна стороння душа ні про що не дізнається. Після двадцяти років страждань ми заживемо щасливо, і саме вам моя родина буде зобов'язана цим щастям.

Бежеарс (підвищуючи голос). А щоб більше ніщо не перешкоджало йому, необхідна ще одна жертва, і ви, друже мій, спроможні на неї.

Графиня. О, я готова на все!

Бежеарс (переконливо). Ті листи, папери того нещасного, якого більше немає на цьому світі, повинні бути спалені.

Графиня (з болем). О Боже!

Бежеарс. Коли мій друг, вмираючи, наказав мені передати їх вам, останнім проханням він заклинав мене врятувати вашу честь, не залишити нічого, що могло б кинути на неї тінь.

Графиня. Боже! Боже!

Бежеарс. Двадцять років я не міг добитися, щоб ця сумна пожива вашої вічної скорботи зникла з-перед ваших очей. Але незалежно від того, що все це завдає вам болю, зважте на ту небезпеку, на яку ви себе наражаєте!

Графиня. Але чого ж мені боятись?

Бежеарс (озирнувшись і переконавшись, що його ніхто не чує, тихо). Я в жодному разі не підозрюю Сюзанну, але чи не може покоївка, обізнана, що ви зберігаєте у себе ці папери, одного дня віднайти у цьому джерело своїх прибутків? Досить передати вашому чоловіку бодай одного листа — а він, певно, добряче б заплатив за нього — і ви знову опинитесь у безодні нещастя...

Графиня. Ні, у Сюзанни занадто добре серце...

Бежеарс (підвищуючи голос, твердо). Мій високошановний друже, ви вже сповна заплатили за ніжність та біль, виконали всі обов'язки і якщо ви задоволені поведінкою вашого друга, я прошу у вас нагороди. Треба спалити ці папери, знищити всі спогади про гріх, який ви вже давно спокутували! І щоб більше ніколи не повертатися до цієї болючої теми, я вимагаю негайно принести жертву.

Графиня (тремтячи). Мені здається, я чую голос Бога! Він наказує мені забути його, скинути ту сумну жалобу, в яку я одягла своє життя після його смерті. Так, Господе! Я виконаю все, що велить мені друг,

якого ти послав! (Дзвонить.) Те, чого він вимагає вашим ім'ям, вже давно підказувала мені моя совість. Але через свою слабкість я цьому противилася.

СЦЕНА III

Сюзанна, Графиня, Бежеарс.

Графиня. Сюзанно, принеси мені скриньку з коштовностями. Ні, стривай, я сама, ти не знайдеш ключа...

СЦЕНА IV Сюзанна, Бежеарс.

Сюзанна (дещо розгублено). Що ж це таке, пане Бежеарс? Всі немов з глузду з'їхали! Просто якась божевільня! Графиня плаче, дівчина ридає, пан Леон погрожує втопитися, граф замкнувся, нікого не хоче бачити. Чому ця скринька з коштовностями раптом так усіх зацікавила?

Бежеарс (з таємничим виглядом підносить палець до губів). Тсс! Жодних питань! Згодом дізнаєшся... Все добре, все йде якнайкраще... За цей день варто віддати... Тсс...

СЦЕНА V Графиня, Бежеарс, Сюзанна.

Графиня (тримає в руках скриньку з коштовностями). Сюзанно, принеси нам з будуару вогонь у жаровні.

Сюзанна. Якщо це для того, щоб спалити папери, то можна взяти каганець, він ще горить. (Подає каганець.)

Графиня. Постережи біля дверей, щоб ніхто не увійшов.

Сюзанна (виходить, убік). Спочатку попередимо Фігаро.

СЦЕНА VI

Графиня, Бежеарс.

Б е ж е а р с. Як би я хотів, щоб для вас скоріше настала ця мить!

Графиня (задихається від хвилювання). О, друже мій, який день обираємо ми, щоб принести цю жертву! День народження мого нещасного сина! Щороку я присвячувала цей день тільки їм обом, благала вибачення у Бога, перечитувала ці сумні листи, обливаючись гіркими сльозами. Принаймні, я переконувалася, що ми звершили не стільки злочин, скільки просту помилку. Ах, невже дійсно треба спалити все, що мені від нього залишилось?

Бежеарс. Що?! Так ви ж не знищуєте сина, який нагадує вам про нього! Заради сина ви маєте зробити це, щоб захистити його від тисяч жахливих небезпечних ситуацій. Ви повинні зробити це заради вас самих. Від цього рішучого кроку залежить, мабуть, безпека всього вашого подальшого життя! (Відчиняє потаємне відділення та дістає звідти листи.)

Графиня (здивовано). Пане Бежеарс, ви відчиняєте скриньку краще, ніж я!.. Дозвольте мені ще раз перечитати їх!

Бежеарс (строго). Ні, не дозволю.

Графиня. Тільки останній, у якому він написав сумне "пробач" своєю кров'ю, яку він пролив заради мене та дав мені зразок мужності, яка мені зараз так потрібна!

Бежеарс (не дає їй листа). Якщо ви прочитаєте бодай слово, ми нічого не спалимо. Принесіть небесам сповна цю жертву, сміливу, добровільну, вільну від людських слабко стей! Якщо ж ви не

наважуєтесь її принести, то я буду сильнішим за вас. Скоріше, все у вогонь! (Кидає згорток у вогонь.)

Графиня (жваво). Пане Бежеарс! Жорстокий друже! Ви ж спалюєте моє життя! Принаймні, залиште мені один клаптик. (Хоче кинутися до палаючих листів. Бежеарс утримує її, обхопивши за талію.)

Бежеарс. А попіл я розвію по вітру.

СЦЕНА VII

Сюзанна, Граф, Фігаро, Графиня, Бежеарс.

Сюзанна (вбігає). Граф іде, але його привів Фігаро.

Граф (застає їх у цій позі). Що я бачу, пані! Що це за безладдя? Чому тут вогонь, скринька, папери? Через що сперечання та сльози? (Бежеарс і графиня збентежені.) Мовчите?

Бежеарс (опанувавши себе, із зусиллям). Сподіваюся, пане, ви не вимагатимете пояснення у присутності слуг. Не знаю, чому ви вирішили так зненацька увірватись до опочивальні графині! Я ж залишусь вірним собі та скажу всю правду, якою б вона не була.

Граф (до Фігаро та Сюзанни). Вийдіть обоє.

Фігаро. Добре, пане, але принаймні, віддайте мені належне: підтвердіть, що я передав вам розписку нотаріуса, про яку ми сьогодні говорили.

Граф. Із задоволенням, завжди приємно виправити помилку. (До Бежеарса.) Заспокойтеся, пане, — ось розписка. (Знову ховає її у кишеню. Фігаро і Сюзанна виходять через різні двері.)

Фігаро (виходячи, тихо Сюзанні). Якщо тільки він спробує уникнути пояснення!..

Сюзанна (тихо). Він дуже спритний!

Фігаро (тихо). Я його знищив!

СЦЕНА VIII Графиня, Граф, Бежеарс.

Граф (строго). Отже, пані, ми самі.

Бежеарс (все ще збентежений). Говорити буду я. Мене допитуйте. Чи можете ви, пане, пригадати бодай один випадок, коли б я зрадив істині?

Граф (сухо). Я... я цього не казав.

Бежеарс (повністю опанувавши себе). Хоча я не схвалюю цього малопристойного дізнання, честь змушує мене повторити те, що я тільки-но сказав графині, яка просила в мене поради:

"Будь-яка людина, що зберігає чиюсь таємницю, ніколи не повинна берегти папери, які можуть кинути тінь на друга, якого вже немає на цьому світі і який їх їй довірив. Як би важко та боляче не було розлучитися з ними і який би інтерес не становило їх подальше зберігання — свята повага до пам'яті покійних має бути понад усе". (Вказує на графа.) Чи не можуть вони випадково потрапити у руки ворога? (Граф смикає його за рукав, щоб той припинив пояснення.) Чи ви не згодні зі мною, пане? Той, хто просить у мене поради у ганебній справі чи благає про допомогу у хвилини тимчасової слабкості, не повинен звертатися до мене! Ви, графе, і ви, графине, дуже добре знаєте це зі свого власного досвіду, а надто ви, графе! (Граф робить йому знак.) Саме на прохання графині, яка звернулась до мене, я дав їй пораду, не намагаючись ознайомитися зі змістом цих паперів. Але я

помітив, що зробити цей нелегкий крок у неї не достає сміливості. Тоді я, не вагаючись ані секунди, покликав на допомогу всю свою рішучість і переборов її зволікання. Саме через це ми і боролися, і що б там про мене не думали, я ніколи не розкаюсь ані у своїх словах, ані у своїх діях. (Здіймає руки.) О, свята дружбо! Ти всього лишень порожній звук, якщо не виконуються твої суворі обов'язки. Дозвольте мені тепер іти, пане.

Граф (у захваті). О, найкращий серед людей! Ні, ви нас не покинете. Графине, він стане нам ще ближчим: я віддаю йому свою дорогу Флорестину.

Графиня (жваво). Більш гідно, пане, ви б не могли застосувати ту владу над нею, яку вам дає закон. Якщо вважаєте за потрібне знати мою думку, то я згодна. І чим швидше, тим краще.

Граф (вагаючись). Що ж!., сьогодні увечері... без зайвого шуму... ваш духівник...

Графиня (піднесено). Гаразд! Оскільки я заміняю їй матір, то я сама готуватиму її до священного обряду. Хіба лише вашому другові ви дасте можливість виявити великодушність до цієї чарівної дитини? Я із задоволенням сподіваюся, що ні.

Граф (сконфужено). Ах, графине... повірте...

Графиня (зрадістю). Так, графе, я вам вірю. Сьогодні день народження мого сина. Відтепер, після такого збігу подій він стане мені ще дорожчим. (Виходить.)

СЦЕНА IX Граф, Бежеарс.

Граф (дивлячись їй услід). Не можу прийти до тями від здивування. Я очікував суперечок, нескінченних заперечень, а вона виявилась такою справедливою, доброю, великодушною до моєї дитини! "Я заміняю їй

матір", — сказала вона... Ні, це зовсім не аморальна жінка! Я починаю поважати ту душевну велич, яка прихована у її діях... хочу осипати її докорами, але її тон мене роззброює. Та ба, друже мій, я сам винен, висловивши здивування з приводу палаючих листів.

Бежеарс. А ось я анітрохи не здивувався; адже я бачив, з ким ви йдете. Ця гадина прошепотіла вам, що я нібито прийшов, щоб розкрити ваші таємниці? Такі низькі звинувачення не можуть зачепити людину мого становища: вони надто несерйозні. Втім, пане, чого вас так зацікавили ці папери? Адже ви послухалися мене і взяли ті листи, які хотіли б зберегти? О, якби небо бажало, щоб графиня звернулася до мене раніше, у вас би не залишилося незаперечних доказів її провини!

Граф (гірко). Так, незаперечних! (Палко.) Подалі від мене: вони печуть мені груди. (Дістає схований на грудях лист та кладе його у кишеню.)

Бежеарс (м'яко). Тепер я буду ще активніше боротись за права законного сина; врешті-решт, він не винен у своїй гіркій долі, яка кинула його у ваші батьківські обійми.

Граф (запально). Батьківські? Ніколи!

Бежеарс. І не його ж це провина, що він кохає Фло-рентину. Але ж чи можу я з'єднатися з цією дівчиною, поки він залишається біля неї? Мабуть, вона сама захоплена ним і погодиться лишень з поваги до вас. Ображена лагідність...

Гр а ф. Я розумію тебе, друже мій! Твої слова настільки переконливі, що я вирішив відіслати його негайно. Так, мені буде легше, коли цей фатальний юнак перестане ображати мій погляд. Але як сказати про це графині? Чи захоче вона розлучитися з ним? Отже, слід удатися до рішучих заходів.

Бежеарс. Рішучих заходів?.. Ні... Але скористатися для цього розлученням ви цілком зможете: у цих завзятих французів так прийнято.

Граф. Щоб я оприлюднив свій сором! Втім, кілька нікчемних боягузів саме так і вчинили! Але ж це останній ступінь падіння сучасної моралі. Нехай безчестя розділять ті, хто йде на такий сором, як і ті мерзотники, винні у цьому соромі!

Бежеарс. Я вчинив щодо вас та стосовно графині так, як веліла мені честь. Я аж ніяк не прихильник жорстких та насильницьких засобів, особливо, коли йдеться про рідного сина...

Граф. Ні, не про сина, а про сторонню людину, від'їзд якої я прискорюю.

Бежеарс. Не забудьте й про цього зухвалого слугу.

Г р а ф. Та мені й так набридло тримати його у себе. Ось тобі, друже, моя розписка. Поспішай до нотаріуса та отримай три мільйони золотом. Тоді в тебе буде можливість виявити великодушність під час підписання шлюбного договору, який нам будь-що треба укласти сьогодні... тепер у тебе є ціле багатство... (Передає йому розписку, бере його під руку і вони обидва виходять.) Сьогодні ж опівночі... без зайвого шуму... у каплиці графині... (Останніх його слів не чути.)

ДІЯ ЧЕТВЕРТА Та ж сама кімната графині.

СЦЕНА І

Фігаро (сам, схвильовано озирається). Вона мені сказала: "Приходь о шостій у кабінет: це найзручніше місце для розмови..." Я миттю злітав у справах та, упрівши, повернувся додому! І де ж вона? (Ходить по кімнаті, витираючи обличчя.) До біса, я ж не божевільний! Я ж бачив, як

граф виходив звідси з ним під руку!... Що ж тепер? Через якийсь там шах кинути всю партію? Який легкодухий оратор піде з трибуни тільки тому, що один з його аргументів не досяг своєї мети? Але що за мерзенний пройдисвіт! (Жваво.) Вирвати у графині згоду спалити усі листи тільки для того, щоб вона не помітила, що один з них зник. А потім ще й ухилитися від пояснень!.. Це виродок пекла, такого пекла, яке нам зобразив Мільтон! (Жартівливо.) Правду я щойно казав про нього, коли був дуже злий: Оноре Бежеарс — той самий диявол, про якого євреї казали, що ім'я йому Легіон; та якщо придивитись пильніше, можна буде угледіти роздвоєну ратицю, єдину частину тіла, яку, як розповідала мені мати, чорти не можуть сховати. (Сміється.) Ха-ха-ха! Добрий настрій знову повернувся до мене. По-перше, тому, що я віддав мексиканське золото на зберігання Фалю. Так ми виграємо трохи у часі. (Ляскає себе по руці запискою.) А по-друге... Лицемір із лицемірів! Справжнє втілення Тартюфа, цього виплодка пекла! Завдяки всесильному випадку, моїй тактиці та кільком луї, які я декому підсунув, мені пообіцяли дістати того листа, у якому, як кажуть, ти чудово скидаєш свою маску! (Розкриває записку, читає.) Мерзотник, який читав його, просить за нього п'ятдесят луї... Що ж, він їх отримає, якщо лист того вартий. Якщо мені вдасться вивести з омани мого хазяїна, якому ми з Сюзанною усім зобов'язані, то моя річна платня буде витрачена не дарма... Але, де ж ти, Сю-занно? Як би ми з тобою посміялися! O che ріасеге!.. Що ж, до завтра! Не думаю, що нам щось загрожує сьогодні ввечері... Втім, нащо марно витрачати час? Я в цьому потім завжди каявся... (Дуже жваво.) Жодних відстрочок, вперед за сенсацією, покладемо її на ніч під подушку: ранок завжди мудріший за вечір, а завтра подивимося, хто з нас злетить у повітря.

СЦЕНА II Бежеарс, Фігаро.

Бежеарс (глузливо). А-а, пане Фігаро? Гарне місце — я знову зустрічаюся тут з вами.

Фігаро (теж з іронією). Чи не тому гарне, що дає вам можливість ще раз вигнати мене звідси?

Бежеарс. Така злопам'ятність і через таку дрібницю! Ви все ще ображаєтесь на мене? Втім, кожна дюдина має свої химери.

Ф і г а р о. А чи не полягає ваша химера у тому, що ви можете захищатися тільки при зачинених дверях?

Бежеарс (плескає його по плечу). Розумній людині необов'язково слухати все до кінця. Вона і так здогадається.

Фігаро. Кожен використовує ті здібності, якими його нагородив Господь.

Бежеарс. А чи багато сподівається виграти інтриган завдяки тим здібностям, які він нам тут демонструє?

Фігаро. Не зробивши жодної ставки, я виграю все... якщо зумію обставити іншого інтригана.

Бежеарс (уражений). Подивимося на вашу гру, пане.

Ф і г а р о. Я не стану вдаватися до вражаючих ефектів, які б привели в захват гальорку. (З виглядом простака.) Втім, кожен сам за себе, а Бог за всіх, як сказав цар Соломон.

Бежеарс (посміхається). Чудовий вислів! А чи не сказав він ще: сонце світить для всіх?

Фігаро (гордо). Так, освітлюючи при цьому змію, яка збирається вжалити руку свого необачного благодійника! (Виходить.)

СЦЕНА III Бежеарс сам, дивиться йому вслід.

Він вже не приховує своїх намірів! Однак, який зарозумілий пан! Що ж, тим краще, він нічого не знає про мої задуми. Уявляю, як би витяглася його фізіономія, якби він дізнався, що опівночі... (Поспіхомриється в кишенях.) Куди ж я подів цей папір? А, ось він. (Читає.) "Отримав від нотаріуса, пана Фаля, три мільйони золотом, зазначених в описі, що додається. Париж, такого-то числа, Альмавіва". Чудово! І вихованка, і гроші в моїх руках! Але це ще не все: граф слабкодухий, він не наважиться витрачати решту багатства. Графиня має на нього вплив, він її побоюється і все ще кохає... Ні в який монастир вона не піде, якщо тільки я не нацькую їх та не змушу його поговорити з нею... серйозно поговорити... (Прогулюється.) Ні, чорт забирай! Не ризикуватимемо сьогодні з такою небезпечною розв'язкою! Повільно їдеш, далеко будеш! Краще завтра, коли солодкі святі пута, які прив'яжуть цю сімейку до мене, стануть ще міцнішими! (Складає руки на грудях.) Що ж ти, клята радосте, тісниш моє серце?! Не можеш стримати себе?.. Ти така бурхлива, що коли тебе не вгамувати, доки тут нікого немає, я або задихнуся, або ж видам себе, як дурень. Свята та лагідна простота, ти нагородила мене чудовим приданим! Ти ж, бліда богине ночі, пошлеш мені незабаром байдужу дружину. (Потирає руки від задоволення.) Бежеарс! Щасливий Бежеарс!.. Чому ви кличете його Беже-арсом? Чи він тепер уже не більше ніж наполовину його вельможність граф Альмавіва? (Зловісно.) Ще один крок, Бежеарс, і ти досягнеш всього. Але ж передусім треба спочатку... Цей Фігаро стоїть на моєму шляху! Це ж він привів графа!.. Щонайменше зволікання мене згубить... Цей лакей може втопити мене... Така хитрюща бестія!.. Ану, геть звідси зі своїм мандрівним лицарем!

Бежеарс, Сюзанна.

Сюзанна (вбігає, та побачивши не Фігаро, а Бежеар-са, здивовано зойкує). Ах! (Убік.) Це не він!

Бежеарс. Чому ти так здивувалась? А ти кого очікувала тут побачити?

Сюзанна (опанувавши себе). Нікого. Я думала, що крім мене тут нікого немає...

Бежеарс. Коли ми вже з тобою зустрілися, лишень два слова про засідання комітету.

Сюзанна. Якого комітету? Оввa, за останні два роки я майже розучилась розуміти французьку мову.

Бежеарс (злостиво посміхається). Ха-ха! (Самовдово-лено бере з табакерки щіпку тютюну.) Комітет, моя люба, це переговори між графинею, її сином, молодою вихованкою та мною стосовно однієї відомої тобі важливої справи.

Сюзанна. Після тієї сцени, яку я спостерігала, ви все ще тішите себе надією?

Бежеарс (дуже нахабно). Тішу надією?!.. Ні. Я всього лиш... одружуюсь з Флорестиною сьогодні ввечері.

Сюзанна (жваво). Незважаючи на її почуття до Леона?

Бежеарс. Одна добра жінка казала мені: "Якщо вам це вдасться..."

Сюзанна. Так, але ж хто міг подумати?

Бежеарс (бере одну за одною кілька щіпок тютюну). Ну, а що говорять про ці події? Ти живеш у домі, в якому тобі довіряють, — чи доброї думки вони про мене? Це дуже важливо.

Сюзанна. А мені важливо знати, яким талісманом ви користуєтеся, щоб підкорити усіх? Граф у захваті від вас, графиня звеличує вас до

небес, її син покладає сподівання тільки на вас, дівчина благоговіє перед вами!..

Бежеарс (струшує із жабо залишки тютюну, дуже нахабно). А ти, Сюзанно, що ти про мене думаєш?

Сюзанна. О, пане, я вами милуюся! Ви внесли в родину невимовне безладдя, але самі залишаєтеся спокійним та холоднокровним. Здається, наче якийсь геній розпоряджається тут усім, як йому заманеться.

Бежеарс (дуже нахабно). Дитя моє, це пояснити дуже легко. По-перше, все у світі тримається на двох речах: моральності та політиці. Моральність — річ доволі проста, і вона полягає у тому, що треба бути щирим і справедливим. Кажуть, вона являє собою ключ від кількох застарілих чеснот.

Сюзанна. Ну, а політика?...

Бежеарс (палко). О, це мистецтво створювати факти, жартуючи підкоряти собі події та людей! Вигода — її мета, інтрига — засіб. Широкі та розкішні її задуми, завжди далекі від істини; її можна порівняти з призмою, яка засліплює. Не менш глибока, ніж Етна, вона довго палає та клекоче, поки врешті-решт не відбудеться виверження. І тоді вже ніщо не зможе встояти перед нею. Вона потребує великого обдарування. Тільки порядність може зашкодити їй. (Сміючись.) А це вже маленькі таємниці сторін, що домовляються.

Сюзанна. Бачу, моральність вас не надихає, а ось при слові "політика" ви весь наче перетворюєтесь!

Бежеарс (насторожується, опановуючи себе). Ні!.. Політика тут ні до чого... Це ти, твоє порівняння з генієм... Йде Леон, залиш нас одних.

СЦЕНА V Леон, Бежеарс.

Леон. Пане Бежеарс, я у відчаї!

Бежеарс (поблажливо). Що сталося, мій юний друже?

Леон. Мій батько наказав мені — і так строго!.. — що я маю упродовж двох днів закінчити всі приготування до від'їзду на Мальту. За його словами, весь мій почет складатиметься лише з одного Фігаро та ще одного слуги, який поїде.раніше за нас.

Бежеарс. Його поведінка дійсно може здаватись дивною тому, хто не знає його таємниць. Але ж нам-то вони відомі, і слід лише пожаліти його. Ваша мандрівка викликана побоюваннями, які можна вибачити: Мальта та ваші лицарські обітниці — тільки привід, справжня причина — любов, ось що його лякає.

Леон (гірко). Але ж, друже мій, ви одружуєтеся з Фло-рестиною?

Бежеарс (довірливо). Якщо ви так бажаєте відстрочити від'їзд... то я не бачу іншого засобу... Леон. Ах, друже мій, кажіть скоріше!

Бежеарс. Треба, щоб ваша мати перебороло ту боязкість, яка заважає їй висловлювати власну думку у присутності чоловіка: бо її покірливість шкодить вам більше, ніж непохитна вдача. Припустімо, що до вашого батька дійшли деякі несправедливі відомості: хто ж іще, як не мати має право закликати до його розсудливості? Умовте її спробувати... ні, не сьогодні, краще завтра, і нехай вона буде з ним більш строгою.

Леон. Ваша правда, друже мій: справжня причина — боязкість. Звісно, тільки мати може переконати його. А ось і вона йде разом з тою... яку я вже не насмілююсь обожнювати. (Гірко.) О, мій друже, зробіть так, щоб вона була щаслива!

Бежеарс (лагідно). Я .щодня буду говорити з нею про її брата.

СЦЕНА VI

Графиня, Флорестина, Бежеарс, Сюзанна, Леон.

Графиня (зачесана, ошатно вдягнена, у червоній з чорним сукні з букетом у руці теж з червоних та чорних квітів). Сюзанно, принеси мені мої коштовності. (Сюзанна йде по них.)

Бежеарс (набираючи підкреслено гідного вигляду). Графине, і ви, панно! Залишаю вас з цим своїм другом: я заздалегідь схвалюю все, що він вам скаже. О, не треба думати про моє щастя, яке для мене полягає лише у тому, щоб повністю належати до вашої родини! Ви маєте піклуватися тільки про власний спокій. Я ж буду сприяти цьому тільки у тій формі, яку ви вважатимете найбільш прийнятною. Але незалежно від того, приймете ви, пані, моє освідчення чи ні, я вважаю за потрібне оголосити, що від багатства, яке я нещодавно отримав, я відмовляюсь на вашу користь — шляхом угоди чи заповіту. Я віддам розпорядження підготувати папери, а ви, пані, самі зробить свій вибір. Тепер, після всього вищесказаного, дозвольте мені вийти — моя присутність може вам заважати, проте ваше рішення має бути цілком добровільним. І яким би воно не було, знайте, друзі мої, що для мене воно священне: я приймаю його беззастережно. (Низько кланяється і виходить.)

Графиня, Леон, Флорестина.

Графиня (дивиться йому услід). Це — ангел, посланий з неба, щоб допомагати нам у всіх наших бідах.

Леон (із палкою скорботою). Ах, Флорестино, нам треба підкоритися! У першому пориві скорботи ми з вами поклялися, що коли ми не можемо належати одне одному, то не належатимемо нікому. Я виконаю цю клятву за нас обох. Це зовсім не означає, що я вас втрачаю: я знайшов

сестру в особі тієї, якою сподівався володіти як чоловік. Ми ще можемо любити одне одного.

СЦЕНА VIII

Графиня, Леон, Флорестина, Сюзанна.

Сюзанна приносить скриньку.

Графиня (не дивлячись, надягає сережки, каблучки та браслет). Флорестино! Виходь за Бежеарса: він цього вартий. Ваш шлюб стане щастям для твого хрещеного, тому треба укласти його сьогодні ж. (Сюзанна виходить зі скринькою.)

СЦЕНА IX Графиня, Леон, Флорестина.

Графиня (Леону). Сину мій, те, чого нам не слід знати, нехай залишається таємницею. Флорестино, ти плачеш?

Флорестина (плаче). Пожалійте мене, пані! Як можна перенести стільки потрясінь за один день? Тільки-но дізналася, хто я така, а тепер ще маю переламати себе й довірити свою долю... О, я вмираю від болю та жаху. Я не маю нічого проти пана Бежеарса, але в мене серце завмирає лише при думці, що він може стати... Втім, так треба. Я маю принести себе в жертву заради коханого брата, заради його щастя... яке я вже не в змозі дати йому. Ви питаєте, чи я плачу? Ах, зараз я роблю для Леона більше за те, якби я віддала за нього життя! Мамо, пожалійте нас... благословіть ваших дітей! Вони настільки нещасні! (Падає навколишки, за нею і Леон.)

Графиня (покладає на них руки). Благословляю вас, мої любі. Флорестино, відтепер ти будеш мені донькою. Якби ти знала, яка ти мені дорога! Ти будеш щаслива, доню, усвідомлюючи, що зробила добру

справу. А це може замінити будь-яке інше щастя. (Флорестина й Леон підводяться.)

Флорестина. А ви впевнені, пані, що моя жертва поверне Леону його батька? Ми ж не можемо не помічати: часто несправедливе відношення графа до свого сина доходить навіть до ненависті.

Графиня. Я сподіваюся, моя люба доню.

Леон. Пан Бежеарс теж сподівається, так він сам казав мені. Але ще він додав, що тільки мати може творити це диво. Отже, чи знайдете ви в собі достатньо внутрішньої сили, щоб поговорити з батьком про мене?

Графиня. Я вже кілька разів намагалася, синку, але, схоже, все марно.

Леон. О, моя добра мамо! Мені шкодила ваша покірливість. Ви побоювалися сперечатися з ним, а це заважало вам використати всю силу вашого впливу, хоча право на нього вам дають саме внутрішні якості, а також глибока повага, яку відчувають до вас усі ті, хто вас оточує. Поговоріть з ним строго, і він здасться.

Графиня. Ти так вважаєш, синку? Спробую поговорити з ним при тобі. Твої докори так само засмучують мене, як і його несправедливість. Але для того, щоб ніщо не заважало мені хвалити тебе, вийди у сусідню кімнату. Тобі буде чути, як я відстоюю справедливість: після цього ти вже не дорікатимеш матері, що вона недостатньо стійко захищає свого сина! (Дзвонить.) Флорестино, пристойність не дозволяє тобі залишатися тут. Іди до себе та помолися Богу, щоб він допоміг встановити нарешті мир і злагоду в нашій злощасній сім'ї. (Флорестина виходить.)

СЦЕНА X Сюзанна, Графиня, Леон.

Сюзанна. Ви дзвонили, пані? Чого бажаєте?

Графиня. Перекажи графу, що я прошу його зайти до мене ненадовго.

Сюзанна (злякано). Пані, ви лякаєте мене! Господи, що ж тут таке затівається? Адже граф ніколи не приходить... без...

Графиня. Роби, що тобі велять, Сюзанно, а іншим не переймайся. (Сюзанна виходить, від жаху зводячи руки догори.)

СЦЕНА XI Графиня, Леон.

Графиня. Зараз ти побачиш, синку, чи виявляє твоя матір слабкість, коли йдеться про тебе! Тільки дай мені зосередитися, помолитися та підготуватися до цієї надзвичайно важливої промови, яку я маю виголосити. (Леон іде у сусідню кімнату.)

СЦЕНА XII

Графиня (сама, стає одним коліном на крісло). Ця мить здається мені настільки жахливою, як і страшний суд! Кров холоне у мене в жилах... О Боже! Дай мені силу достукатися до серця мого чоловіка! (Понизивши голос.) Тільки тобі відомо, чому я так довго мовчала! Ах, якби йшлося не про щастя мого сина, а про мене, я не наважилася б сказати жодного слова! Втім, якщо правду каже мій мудрий друг і ти, Боже, милосердно відпустив мені гріх, який я оплакувала протягом двадцяти років, то дай же мені, о Господи, сили достукатися до серця мого чоловіка!

СЦЕНА XIII Графиня, Граф, Леон за сценою.

Граф (сухо). Мені сказали, графине, що ви хотіли мене бачити?

Графиня (боязко). Я подумала, що тут нам буде зручніше, аніж у вас.

Граф. Що ж, графине, я прийшов, кажіть.

Графиня (тремтливим голосом). Сідайте, графе, благаю, вислухайте мене уважно.

Граф (нетерпляче). Ні, я слухатиму стоячи. Ви знаєте, що під час розмови я не можу сидіти на одному місці.

Графиня (зітхаючи, сідає, тихо). Йдеться... про мого сина, графе.

Граф (різко). Про вашого сина, графине?

ю* 275

Графиня. А що б іще могло змусити мене почати розмову з людиною, яка так відверто уникає будь-якого спілкування зі мною? Але я не можу спокійно дивитися на сина: він не знаходить собі місця, його серце розривається від самої думки про те, що ви наказали йому негайно виїхати, а головне — його засмутив той суворий тон, яким ви віддали наказ про його вигнання. Чим же викликана така немилість з боку... такої справедливої людини? З того часу, як клята дуель відібрала у нас другого сина...

Граф (закриває обличчя руками, зажурено). А!..

Графиня. ...Замість того, щоб насолоджуватися життям, Леон посилив піклування й увагу, з метою полегшити тягар нашого горя!

Граф (повільно ходить по кімнаті). А!..

Графиня. Палка вдача старшого сина, його непостійність, пристрасті, безладна поведінка — все це часто завдавало нам жорстоких страждань. Суворі, але мудрі у своїх веліннях небеса, позбавили нас цієї дитини, і, можливо, ми позбулися ще страшніших страждань у майбутньому.

Граф (гірко). А!.. А!..

Графиня. А хіба той син, який у нас залишився, бодай раз зрадив своєму обов'язкові? Чи можна йому чимось дорікати? Він — зразок для своїх однолітків, його всі люблять і поважають, усі прагнуть познайомитись з ним, усі з ним радяться. І лише один його... природний заступник, мій чоловік, ніби заплющує очі на його неймовірні здібності. (Граф починає ходити швидше, але все ще мовчить. Графиня, яку надихає його мовчання, продовжує більш упевнено, поступово підвищуючи голос.) У будь-якій іншій справі, графе, для мене було б за честь приєднатися до вашої думки, узгодити з вами свої почуття, мою скромну думку з вашою, але ж ідеться... про сина... (Граф зворушений продовжує ходити по кімнаті.) Доки був живий його старший брат, славетне та гучне ім'я, яке він носить, прирікало його на безшлюбність, Мальтійський орден був його неминучою долею. Тоді здавалося, що забобон прикриває несправедливість такої різниці в долі обох братів... (боязко) з однаковими правами.

Граф (здавленим від хвилювання голосом, убік). З однаковими правами!..

Графиня (ще голосніше). Але чи не дивно, що вже минуло два роки, відколи фатальний випадок надав йому всі права... а ви все ще нічого не зробили, аби зняти з нього всі обітниці? Усім добре відомо, що ви виїхали з Іспанії тільки для того, щоб продати або обміняти свої маєтки. Якщо ви робите це лише задля того, щоб позбавити маєтків Леона, то більш відвертий прояв ненависті навіть уявити важко! Потім ви женете його від себе і, схоже, зачиняєте для нього двері будинку... вашого будинку.

Дозвольте вам зауважити, що такому ставленню важко знайти розумне пояснення. Що він такого скоїв?

Граф (зупиняється, грізно). Що він скоїв?!

Графиня (злякано). Графе, я не хотіла образити вас!

Граф (ще грізніше). Що він скоїв, графине? І ви ще запитуєте?

Графиня (розгублено). Графе, графе, ви мене лякаєте!

Граф (розлючено). Ви самі викликали цей вибух люті, який стримувала проста людська жалість! Що ж, вислухайте тепер вирок собі і йому.

Графиня (збентежено). Графе! Графе!

Граф. Ви питаєте, що він накоїв?

Графиня (заламуючируки). Ні, графе, не кажіть!

Граф (у нестямі). Згадайте, зраднице, що ви скоїли самі! Згадайте, як ви порушили шлюбну вірність, а потім ввели у дім чужу дитину, яку ви насмілюєтеся називати моїм сином!

Графиня (у відчаї, хоче підвестися). Благаю, дозвольте мені піти.

Граф (не дає встати з крісла). Ні, нікуди ви не підете, ви не втечете від речового доказу, який повністю вас видає. (Показує їй листа.) Впізнаєте послання? Воно написане вашою злочинною рукою! А ці криваві літери, що служать відповіддю...

Графиня (здавлено). Я зараз помру! Я зараз помру!

Граф (кричить). Ні, ні! Ви почуєте рядки, які я підкреслив! (Збуджено читає.) "Нещасний безумець! Наша доля вже вирішена... Ваш злочин та мій вимагають заслуженої кари. Сьогодні у день святого Леона — заступника цих місць і вашого святого я народила сина, ганьба та лихо мені..." Отже, дитина народилась у день святого Леона, більше ніж через десять місяців після мого від'їзду у Веракрус! (У той час, як граф голосно читає, графиня, мов у маренні, вимовляє незв 'язні слова.)

Графиня (молитовно складаючи руки). Боже милосердний! Отже, ти не можеш дозволити, щоб навіть найпота-ємніший з усіх злочинів залишився безкарним!

Граф. ...А потім рукою спокусника. (Читає.) "Все це передасть вам мій вірний друг, коли мене вже не буде на цьому світі".

Графиня (молитовно). Покарай же мене, о Боже, бо я це заслужила!

Граф (читає далі). "Якщо смерть знедоленого розбудить у вас бодай якусь жалість..."

Графиня (молитовно). Прийми цю страшну для мене годину як спокуту за мій гріх!

Граф (читає), "...то сподіваюся, що ім'я Леон..." І цього сина звуть Леон!

Графиня (майже не тямлячи себе, заплющивши очі). О Господи! Великим був мій злочин, якщо він заслуговує на таке покарання! Хай буде воля твоя!

Граф (кричить). І вкривши себе такою ганьбою, ви ще насмілюєтеся запитувати у мене, чому я так вороже ставлюся до нього?

Графиня (продовжує молитися). Як можу я не підкоритися, коли мене обтяжила твоя рука?

Граф. І тоді, коли ви заступалися за сина цієї огидної людини, на вашій руці був мій портрет!

Графиня (знімає браслет і дивиться на нього). Графе, графе, я поверну його вам. Я знаю, що не варта його. (У повному самозабутті.) Господи! Що ж це зі мною? Ах, я втрачаю розум! Моя затьмарена свідомість народжує примари! Ще за життя я приречена на довічну кару! Я бачу те, чого немає... Це вже не ви, це він: він робить мені знаки йти за ним, зійти до нього у могилу!

Граф (злякано). Що з вами? Та ні, це не...

Графиня (марить). Лиховісна тінь! Геть!..

Граф (болісно кричить). Це не те, що ви думаєте!

Графиня (кидає браслет на підлогу). Зараз... Чекай... Так, я корюся тобі!..

Граф (дуже схвильовано). Графине, послухайте мене...

Графиня. Я йду... Я корюся тобі... Я помираю. (Непритомніє.)

Граф (зляканий, підіймає браслет). Я перейшов межу... їй дуже погано... О Боже! Скоріше покликати на допомогу. (Вибігає. Графиня в конвульсіях зісковзує з крісла на підлогу.)

СЦЕНА XIV

Леон вбігає, графиня знепритомніла.

Леон (кричить). О мамо!.. Матусю!.. Це я вбив тебе! (Підіймає її та саджає у крісло, вона все ще непритомна.) Чому я мовчки не скорився своїй долі і не поїхав, нікого ні про що не благаючи?! Тоді б не було цієї жахливої сцени!

СЦЕНА XV

Граф, Сюзанна, Леон, графиня непритомна.

Граф (увійшовши, кричить). її син!

Леон (збентежено). Вона померла! О, я цього не переживу! (Урозпачі обіймає її.)

Граф (злякано). Сіль! Принесіть солі! Сюзанно! Мільйон, якщо ви врятуєте її!

Леон. О, нещасна мати!

Сюзанна. Пані, понюхайте. Підтримайте її, пане, я спробую розпустити шнурування.

Граф (збентежено). Рви все! Зривай все! Ах, чому я не пожалів її!

Леон (несамовито кричить). Вона померла! Вона померла!

СЦЕНА XVI

Граф, Сюзанна, Леон, графиня непритомна, Фігаро вбігає.

Фігаро. Хто помер? Графиня? Та не кричіть ви так! Від цього вона й справді помре! (Бере її руку.) Ні, вона жива, це тільки ядуха від сильного

прилиття крові. Треба негайно надати їй допомогу. Піду принесу все, що треба.

Граф (у нестямі). Лети, Фігаро! Отримаєш усе моє багатство.

Фігаро (пожвавлено). Мені не до ваших обіцянок — графиня у небезпеці! (Вибігає.)

Граф, Леон, Сюзанна, графиня непритомна.

Леон (тримає біля неї флакон). Якби повернути їй дихання! О Боже! Поверни мені мою нещасну матір!.. О, схоже вона приходить до тями...

Сюзанна (плаче). Пані! Ну ж бо, пані, отямтесь!..

Графиня (приходить до тями). Ох, як важко помирати!

Л е о н (збентежено). Ні, мамо, ви не помрете!

Графиня (збентежено). Боже мій! Перед двома суддями! Перед чоловіком та сином! Усе розкрилось... і я злочинна для них обох... (Кидається їм у ноги.) Пометіться за себе! Обидва! Мені немає вибачення. (Жахаючись.) Злочинна мати! Негідна дружина! Одна мить згубила нас усіх. Я принесла розбрат у родину! Через мене спалахнула війна між батьком та дітьми! Боже правий! Мій злочин мав розкритися! Нехай смерть моя стане спокутою за моє злодіяння!

Граф (у відчаї). Досить! Отямтесь! Ваші страждання роз'ятрюють мені душу! Посадімо її у крісло... Леоне! Сину мій! (Леон неймовірно здивований.) Сюзанно, посадімо її! (Вони саджають графиню у крісло.)

СЦЕНА XVIII Ті ж самі й Фігаро.

Фігаро (вбігає). Вона прийшла до тями?

Сюзанна. О Господи! Мені теж недобре. (Розпускає шнурування.)

Граф (кричить). Фігаро! Допоможіть!

Фігаро (захекано). Одну хвилинку! Заспокойтеся, стан графині вже не викликає занепокоєння. Боже мій! І треба було мені піти з хати! Добре ще, що я вчасно повернувся!.. Графиня мене дуже налякала! Досить, графине, тримайтесь!

Графиня (молиться, відкинувшись на спинку крісла). Боже милостивий, пошли мені смерть!

Леон (влаштовує її комфортніше). Ні, мамо, ви не помрете, ми виправимо всі наші помилки. Графе! Я більше не ображу вас іншим звертанням. Візьміть назад ваші титули, ваші маєтки, — я не маю на них жодного права. На жаль, я не знав цього. Але ж будьте милостиві та не віддавайте на поталу цю нещасну, яка була вашою... Невже гріх, омитий двадцятьма роками сліз, все ще залишається злочином, що чекає на свою кару? Ми з матір'ю підемо з вашого дому.

Граф (жваво). Нізащо! Нікуди ви не підете!

Леон. Монастир стане притулком для неї, а я під ім'ям Леона, без пишних титулів, в одязі простого солдата захищатиму свободу нашої нової батьківщини. Невідомий, я помру за неї або ж служитиму їй, як ревний громадянин. (Сюзанна плаче у кутку сцени; в іншому куті Фігаро заглибився у свої думки.)

Графиня (через силу). Леоне! Мила моя дитино! Твоя хоробрість знов повертає мене до життя. Я ще можу жити на цьому світі — мій син настільки великодушний, що не зневажає свою матір. Притоманна тобі гідність у нещасті — ось твоє справжнє багатство. Граф одружився зі

мною без приданого, то ж не треба нічого вимагати від нього. Своєю працею підтримуватиму я своє життя, що згасає, а ти служи державі.

Граф (у відчаї). Ні, Розіно! Нізащо! Справжній злочинець — це я! Скількох чеснот позбавив я свою гірку старість!

Гр а ф и н я. Ви будете оточені ними. З вами залишаються Флорестина та Бежеарс. Флореста, ваша дочка, ваше обожнюване дитя!..

Граф (здивовано). Що таке?.. Звідки вам відомо?.. Хто вам сказав?..

Графиня. Графе, віддайте їй все своє багатство — ми з моїм сином не перешкоджатимемо цьому: ми будемо втішені усвідомленням того, що вона щаслива. Але перед тим, як розлучитися, зробіть мені принаймні одну послугу! Скажіть, як потрапив до вас цей лист? Я була впевнена, що спалила його разом з іншими. Хтось украв його в мене?

Фігаро (кричить). О, так! Украв! Цей негідник Бежеарс! Я бачив, як він передавав листа графові.

Граф (швидко). Ні, я зобов'язаний цим простому випадку. Сьогодні вранці ми з ним розглядали вашу скриньку з зовсім іншою метою. Спочатку ми навіть не думали, що в ній може бути подвійне дно. Потім ми стали тягнути скриньку кожний до себе, Бежеарс випадково натиснув і, на його великий подив, таємниця зненацька розкрилася. Він навіть подумав, що скринька зламалася!

Фігаро (кричить ще голосніше). Він здивувався таємниці? Чудовисько! Він же сам замовляв скриньку! Граф. Невже?

Графиня. Так, це щира правда!

Граф. Ми помітили листи, він навіть не підозрював про їх існування. Коли ж я запропонував прочитати їх вголос, він відмовився навіть подивитися на них.

Сюзанна (кричить). Таж він сотню разів читав їх разом з графинею!

Граф. Це правда? Він знав про ці листи?

Графиня. Він мені й передав їх. Він привіз їх з армії після смерті цієї нещасної людини.

Граф. Він? Цей вірний друг, якому я так довіряв?..

Фігаро, Графиня, Сюзанна (разом, кричать). Так, він!

Граф. О, пекельне лиходійство! Як вправно він мене б оплутав! Тепер я знаю все!

Фігаро. Даремно ви так вважаєте!

Гр а ф. Я зрозумів його мерзенний план. Але, для більшої ясності, зірвімо повністю пелену. Хто сказав вам про Флорестину?

Графиня (швидко). Я знаю про це тільки від нього.

Леон (швидко). Він повідомив мені про це по секрету.

Сюзанна (швидко). Мені він теж сказав це по секрету.

Граф (жахливо). Чудовисько! А я хотів віддати за нього Флорестину! Передати йому все своє багатство!

Фігаро (жваво). Більш ніж третина вже перейшла б до нього, якби я, нічого не кажучи вам, не відніс три мільйони золотом на зберігання пану Фалю. Він ледве не наклав на них лапу. На щастя, я засумнівався у ньому. Я передав вам розписку...

Граф (жваво). Негідник тільки що взяв у мене розписку й пішов по гроші.

Фігаро (у розпачі). О, горе мені! Якщо гроші видано, значить усі мої зусилля виявились марними! Побіжу до пана Фаля. Може, дасть Бог, встигну!

Г р а ф (Фігаро). Зрадник не міг так швидко туди дійти.

Фігаро. Якщо він втратив час, ми його впіймаємо. Вже біжу! (Хоче вийти.)

Граф (швидкимрухом зупиняє його). Але, дивися, Фігаро: фатальна таємниця, про яку ти тільки-но довідався, має бути похована в твоєму серці!

Фігаро (з глибоким почуттям). Пане, вона вже двадцять років у моєму серці, і ось вже десять років, як я намагаюся зашкодити цьому чудовиську скористатися нею для своїх підлих цілей! Чекайте на моє повернення і нічого не робіть.

Граф (жваво). Невже він стане виправдовуватися?

Фігаро. Неодмінно спробує. (Дістає з кишені листа.) Але ось протиотрута. Прочитайте цей жахливий лист, у ньому міститься пекельна таємниця. Ви ще дякуватимете мені за те, що я все робив, аби дістати його. (Передає листа Бежеарса.) Сюзанно, дай графині краплі. Ти знаєш, як їх треба приймати (дає їй флакон.). Покладіть графиню на кушетку — і повний спокій. І не починайте, пане, все знову — це її вб'є!

Граф (палко). Почати знову? Я перестав би поважати себе!

Фігаро (графині). Чуєте, пані, це на нього схоже: впізнаю свого хазяїна! Ах, я завжди говорив: гнів добрих людей — лише не що інше, як нагальна потреба вибачити! (Стрімко тікає. Граф та Леон беруть графиню під руки; всі виходять.)

ДІЯ П'ЯТА Велика вітальня першої дії.

СЦЕНА І Граф, Графиня, Леон, Сюзанна. Графиня не нарум'янена, її туалет у повному безладі.

Леон (підтримуючи матір). У приміщенні надто спе-котно, мамо. Сюзанно, підсунь ближче крісло. (Графиню саджають у крісло.)

Граф (розчулений, поправляє подушки). Вам добре сидіти? Як, знов сльози?

Графиня (знесилено). Ах, ці сльози заспокоюють мою душу! Після цих жахливих історій я відчуваю себе зовсім розбитою! Перш за все цей гидкий лист.

Граф (розлючено). У нього є дружина в Ірландії, а він сватався до моєї доньки! І на ті гроші, які я вклав у Лондонський банк, він розвів би тут розбійницьке кубло та ще пережив би всіх нас!... Та й лише одному Богу відомо, які засоби...

Графиня. Нещасний мій, заспокойтеся! Але треба скоріше покликати Флорестину; вона так боялася цього шлюбу! Сходи по неї, Сюзанно, тільки нічого їй не кажи.

Граф (урочисто). Сюзанно, те, що я сказав Фігаро, так само стосується і вас.

Сюзанна. Пане, я двадцять років бачила, як графиня плакала і молилась, і щоб я ще стала засмучувати її, я, котра стільки страждала за неї, — це неможливо! (Виходить.)

СЦЕНА II Граф, Графиня, Леон.

Граф (палко). Ах, Розіно, осушіть сльози! І нехай проклятий буде кожен, хто скривдить вас!

Графиня. Сину мій, обійми коліна твого великодушного заступника й віддяч йому за твою матір. (Леон хоче стати навколишки.)

Граф (підіймає його). Забудьмо минуле, Леоне. Мовчімо про нього і не хвилюймо більше вашу матір. Фігаро говорив, що їй потрібен повний спокій. А головне, пожаліймо молодість Флорестини й ретельно приховаймо від неї, чим викликана ця подія.

СЦЕНА III Ті ж самі, Флорестина й Сюзанна.

Флорестина (вбігає). Боже мій! Мамо, що з вами?

Графиня. Нічого, крім приємних для тебе новин. Твій хрещений зараз все тобі розповість.

Граф. Ах, Флорестино, я здригаюся лише на саму думку про те, якій небезпеці я ледве не піддав твою молодість! Але дякуючи Всевишньому, ти не вийдеш заміж за Бежеара! Ні, ти не станеш дружиною неймовірного негідника!..

Флорестина. О Боже! Леоне!..

Леон. Сестро, він усіх нас обвів круг пальця!

Флорестина (графу). Я — сестра Леона?

Граф. Бежеарс обманював нас. Обманював одних за допомогою інших, а ти була метою його мерзенної підступності. Я вижену його з дому.

Графиня. Твоя інстинктивна боязкість виявилася мудрішою за наш досвід. То ж подякуй Богові, дитя моє, за те, що він врятував тебе від такої небезпеки.

Леон. Сестро, він усіх нас обвів круг пальця!

Флорестина (графу). Чому він називає мене сестрою?

Графиня (захоплено). Так, Флорестино, ти теж належиш до нашої родини. Це наша дорогоцінна таємниця. Ось твій батько, ось твій брат, а я навіки твоя матір. Ніколи не забувай про це! (Протягує руку графу.) Альмавіво, це ж справді так? Вона — моя донька?

Граф (палко). А він — мій син. Вони обоє наші діти. (Всі по черзі обіймають один одного.)

СЦЕНА IV Ті ж самі, Фігаро та пан Фаль, нотаріус.

Фігаро (вбігає, скидає плащ). Прокляття! Гроші вже в нього. Зрадник виходив з ними саме в той час, коли я входив до пана Фаля.

Граф. Ах, пане Фаль, ви поспішили!

Пан Фаль (пожвавлено). Ні, пане, навпаки. Він пробув у мене більше години, змусив мене відразу укласти шлюбну угоду і внести до неї пункт про його дарунок. Потім віддав мені мою розписку — там унизу стоїть і

ваш підпис — і сказав, що це його гроші, що він успадкував їх і що він давав їх вам на зберігання...

Граф. Ах, лиходій! Нічого не забув!

Фігаро. Скільки ще попереду хвилювань!

Пан Фаль. Після того, як він мені все це пояснив, як я міг не віддати йому гроші? Це ж векселі на пред'явника. Якщо ви розірвете шлюбну угоду, а він захоче залишити гроші в себе, то тут майже нічого не вдасться зробити.

Граф (палко). Нехай згине усе золото світу, аби мені вдалося позбавитися Бежеарса!

Фігаро (кидає капелюх на крісло). Нехай мене повісять, якщо в нього залишиться бодай один обол. (Сюзанні.) Йди постережи, Сюзанно. (Сюзанна виходить.)

Пан Ф а л ь. Ви можете змусити його визнати у присутності надійних свідків, що він отримав цю суму від графа? Інакше, думаю, навряд чи вам вдасться відібрати в нього гроші.

Фігаро. Якщо його німець повідомить йому, що тут відбувається, він більше сюди не повернеться.

Граф (жваво). Ось і добре! Це все, чого я хочу. А гроші нехай залишить собі.

Фігаро (жваво). Спересердя залишити йому спадщину ваших дітей? Це не доблесть, це слабкість.

Леон (сердито). Фігаро!

Фігаро (голосніше). Я з цим не миритимусь. (Графу.) Якої ж нагороди може очікувати від вас відданість, якщо ви так платите за віроломство?

Граф (сердито). Але спробувати повернути гроші неналежними засобами — означає дати йому можливість торжествувати...

СЦЕНАV

Ті ж самі й Сюзанна.

Сюзанна (у дверях, кричить). Пан Бежеарс йде! (Виходить.)

СЦЕНА VI Ті ж самі, крім Сюзанни. Всі дуже схвильовані.

Граф (у нестямі). А, зрадник!

Фігаро (дуже швидко). Вже ніколи радитись, але якщо ви послухаєте мене і вдаватимете, нібито нічого не трапилося, то я гарантую вам успіх..

Пан Фаль. Ви говоритимете з ним про гроші та шлюбний контракт?

Фігаро (дуже швидко). Ні, він дуже добре обізнаний у всіх тонкощах. Так просто, з ходу його не взяти! Треба почати здалеку, щоб врешті-решт він сам добровільно зізнався. (Графу.) Нібито ви хочете вигнати мене.

Граф (розгублено). Але ж... але... за що?..

СЦЕНА VII

Ті ж самі, Сюзанна та Бежеарс.

Сюзанна (вбігає). Пане Бежеа-а-а-а-а-а-арс! (Стає коло графині. Бежеарс висловлює глибоке здивування.)

Фігаро (побачивши його, вигукує). Пане Бежеарс! (Смиренно.) Що ж, одним приниженням більше. Оскільки ви обіцяєте вибачити мені, якщо я розкаюся у своїх провинах, то сподіваюся, що пан Бежеарс теж буде настільки ж великодушним.

Бежеарс (здивовано). Що трапилося? Чому ви всі тут зібрались?

Граф (різко). Для того, щоб вигнати мерзенну потвору!

Бежеарс (побачивши нотаріуса, ще більш здивовано). Пане Фаль, і ви тут?

Пан Фаль (показує йому шлюбну угоду). Бачите, ми не гаємо часу. Тут усе вам сприяє.

Бежеарс (здивовано). О! О!..

Граф (нетерпляче до Фігаро). Що ж ви? Поквaптеся. Мені це вже набридло. (Упродовж цієї сцени Бежеарс дуже уважно спостерігає за ними обома.)

Фігаро (благаючи, звертається до графа). Бачу, хитрувати безглуздо, то ж покінчімо з моїм сумним зізнанням. Так, я змушений ще раз визнати, що з метою зашкодити пану Бежеарсу я вів спостереження за ним, вистежував і в усьому йому заважав. (Графу.) Ви, пане, не дзвонили, коли я увійшов до вас, а увійшов я тільки задля того, щоб дізнатися, чому вам принесли скриньку з коштовностями графині, і побачив, що потаємне відділення відчинене.

Бежеарс. Так, так, на мій превеликий жаль воно відчинилось!

Граф (робить схвильований жест, убік). От нахаба! Фігаро (схиляється і смикає графа за камзол). Ах, пане, не кажіть більше ані слова!

Пан Фаль (злякано). Пане!

Бежеарс (тихо графу). Стримуйтеся або ми нічого не дізнаємось. (Граф тупає ногою. Бежеарс пильно дивиться на нього.)

Фігаро (зітхаючи, звертається до графа). Саме тому, знаючи, що графиня та пан Бежеарс зчепилися, щоб спалити якісь, наскільки мені відомо, важливі папери, я зненацька привів вас.

Бежеарс (до графа). А я що вам казав? (Граф розлючено кусає носовик).

Сюзанна (підходить до Фігаро, тихо). Досить! Досить!

Фігаро. Нарешті я маю зізнатись у тому, як, зрозумівши, що вас не вдається посварити, я зробив усе можливе, аби спровокувати між графом та графинею бурхливе з'ясування стосунків... Але воно завершилося не так, як я очікував...

Граф (до Фігаро гнівно). Чи скоро ви припините своє виправдання?

Фігаро (смиренно). На жаль, мені більше нічого додати, бо саме після цієї суперечки прийшов виклик від пана Фаля для завершення укладання шлюбної угоди. Щаслива зірка пана Бежеарса взяла гору над усіма моїми хитрощами... Хазяїне! Поважаючи мою тридцятирічну...

Граф (роздратовано). Я вам не суддя. (Швидкоходить по кімнаті.)

Фігаро. Пане Бежеарс!

Бежеарс (до якого повернулась самовпевненість, іронічно каже). Хто? Я? Любий друже, я навіть не здогадувався, що настільки зобов'язаний вам! (Підвищуючи голос.) Отже, моє щастя наблизилося завдяки злочинним зусиллям, спрямованим на те, щоб відібрати його у мене! (Леону та Флорестині.) О молоді люди! Який урок! Ходімо ж з чистою душею чесним шляхом. Ви самі бачите, що інтрига рано чи пізно знищує того, хто її почав.

Фігаро (смиренно бормоче). О, так!

Бежеарс (до графа). Пане, пробачте йому цього разу і нехай він їде!

Граф (суворо Бежеарсу). Це ваш вирок?.. Я підписуюся під ним.

Фігаро (палко). Дякую, пане Бежеарс! Але я бачу, що пан Фаль поспішає закінчити з угодою...

Граф (різко). Усі пункти мені відомі.

Пан Фаль. Окрім одного. Зараз я вам зачитаю, який дарунок пан Бежеарс... (Шукає потрібне місце.) М-м-м... "Мессір Джеймс Оноре Бежеарс..." Ага! (Читає.) "А щоб продемонструвати майбутній дружині справжній доказ його прихильності, її вищезгаданий майбутній чоловік віддає у її повну власність усе своє велике багатство, яке становить на сьогодні (повільно) згідно з його заявою три мільйони золотом у векселях на пред'явника, ці векселі він нам, нотаріусам, що підписалися нижче, пред'явив і які додаються до цієї угоди". (Читаючи, протягує руку.)

Бежеарс. Ось вони, тут у гаманці. (Передає гаманець Фалю.) Не вистачає лише двох тисяч луїдорів, які я взяв на весільні витрати.

Фігаро (поспіхом, показуючи на графа). Граф вирішив усі витрати взяти на себе — я отримав від нього таке розпорядження.

Бежеарс (дістає з кишені векселі і передає їх нотаріусу). У такому випадку включіть і їх. Нехай увесь мій дарунок буде пред'явлений! (Фігаро відвертається і закриває рота рукою, щоб не розсміятися. Пан Фаль відкриває гаманець і ховає векселі.)

Пан Фаль (показуючи на Фігаро). Ми завершимо з угодою, а тим часом пан Фігаро підрахує все. (Передає відкритий гаманець Фігаро.)

Фігаро (захоплено). Бачу, що щире зізнання не гірше за будь-яку іншу добру справу: воно теж приносить нагороду.

Бежеарс. Що таке?

Фігаро. Мені приємно ще раз переконатися, що серед нас є не тільки одна великодушна людина. Нехай Бог береже двох таких зразкових людей! Нам нічого не треба писати. (До графа.) Це ваші векселі на пред'явника. Так, пане, я їх впізнав. Між вами та паном Бежеарсом іде двобій великодушності: один дарує своє багатство нареченому, а наречений дарує його своїй майбутній дружині! (Молодим людям.) Пане, пані, дивіться, який щедрий заступник! Ви будете обожнювати його!.. Але, здається, я сказав щось не те? Чи від захоплення не припустився я якоїсь образливої нескромності? (Усі мовчать.)

Бежеарс (трохи здивований, потім, вгамувавши зніяковіння, рішуче). Ваша нескромність не може бути образливою, якщо тільки мій друг не виступить зі спростуванням і якщо він заради мого задоволення дозволить мені визнати, що я дійсно отримав ці векселі від нього. Того, хто має добре серце, вдячність не обтяжує. Тепер, коли я зізнався в цьому,^відчуваю себе вкрай задоволеним. (Показуючи на графа.) Йому я зобов'язаний щастям і багатством і, розділяючи їх з його вельмишановною донькою, я лише повертаю те, що належить йому. Дайте мені гаманець, я хочу тільки мати честь власноручно покласти його до її ніг при укладанні нашої щасливої шлюбної угоди. (Намагається взяти гаманець.)

Фігаро (підстрибуючи від радості). Панове, ви чули? Якщо буде необхідно, будете свідками. Хазяїне, ось ваші векселі, поверніть їх колишньому власнику, якщо серце вважає його гідним цього. (Передає гаманець графу.)

Граф (підводиться; до Бежеарса). Боже мій! Повернути йому?! Жорстока людино, геть з мого дому! Пекло менше лякає мене, ніж ви! Завдяки відданості мого доброго старого слуги я виправив свою помилку. Негайно йдіть звідси!

Бежеарс. О друже мій! Вас знову обдурили!

Граф (у нестямі підносить до його очей листа). А цей лист, чудовисько? Йому я теж не повинен вірити?

Бежеарс (бачить лист, розлючено хапає його з рук графа і зриває з себе маску, показуючи своє справжнє обличчя). А!.. Мене обдурили! Але я цього так не залишу!

Леон. Дайте спокій нашій родині, якій ви і так вже заподіяли стільки лиха.

Бежеарс (розлючено). А, шалений молодику! Ти заплатиш мені за все. Викликаю тебе на дуель!

Леон (швидко). Я готовий.

Граф (швидко). Л еоне!

Графиня (швидко). Сину мій!

Флорестина (швидко). Брате мій!

Граф. Леоне, я забороняю вам... (Бежеарсу.) Ви не варті тих почестей, яких вимагаєте: не так мають завершувати життя такі люди, як ви. (Бежеарс мовчки показує свою лють.)

Фігаро (стримує Леона, жваво). Ні, юначе, ні кроку далі! Ваш батько має рацію. До того ж у суспільстві зараз по-іншому дивляться на цей огидний вид божевілля: відтепер у Франції боротимуться тільки з ворогами держави. Нехай він собі лютує, хоч лусне. А якщо коли насмілиться напасти на вас, тоді й захищайтесь, як від убивці. Вбити скажену тварину повсюди вважається доброю справою! Але він не наважиться: людина, здатна на таку низість, має бути настільки ж боягузливою та підлою!

Бежеарс (у нестямі). Негідник!

Граф (тупає ногою). Залишите ви нас врешті-решт? Дивитися на вас більше не можу! (Графиня, перелякана, сидить у своєму кріслі; Флорестина та Сюзанна підтримують її; Леон підходить допомогти їм.)

Бежеарс (крізь зуби). Добре, чорт забирай, я піду від вас. Але в моїх руках залишається доказ вашої чорної зради! Ви просили про згоду Його Величності на обмін ваших маєтків тільки для того, щоб вільно та безкарно збуджувати невдоволення по той бік Піренеїв.

Граф. Чудовисько! Що він таке каже?

Бежеарс. Я повідомлю про це у Мадрид. Я доб'юся конфіскації всіх ваших маєтків хоча б тому, що у вашому кабінеті стоїть бюст Вашингтона.

Фігаро (кричить). Ще б пак! Адже донощик отримує третину від загальної суми.

Б е ж е а р с. А щоб ви не встигли обміняти маєтки, я поспішу до іспанського посла і попрошу його затримати грамоту Його Величності, яку має привезти дипломатичний кур'єр.

Фігаро (дістає з кишені пакет, жваво). Королівську грамоту? А ось і вона. Я передбачав цей удар. Я тільки-но отримав пакет на ваше ім'я в секретаріаті посольства. Кур'єр з Іспанії вже прибув! (Граф стрімко бере пакет.)

Бежеарс (розлючено б'є себе по лобі, потім прямує до виходу, але зробивши кілька кроків, обертається). Прощавай, аморальна та низька родина! Тепер ви вільні без зайвих докорів сумління укласти огидний шлюб між братом та сестрою, але ваша низькість скоро стане загальновідомою! (Виходить.)

СЦЕНА VIII Ті ж самі, крім Бежеарса.

Фігаро (майже втративши розум від радості). Нехай пише доноси — це останній засіб, до якого вдаються негідники! Тепер він уже не несе небезпеки. Бежеарс остаточно викритий, становище в нього безвихідне, у нього ж нічого немає. Ах, пане Фаль, я б заколовся, якби в нього залишились ті дві тисячі, які він дістав зі своєї кишені! (Знову серйозним тоном.) Втім, хто, як не він має знати, що ані за народженням, ані за законом цих молодих людей не можна вважати родичами, вони чужі один одному.

Граф (обіймає його, вигукуючи). О Фігаро!.. Графине, його правда!

Леон (поспішно). Боже мій! Мамо! Отже, є надія?! Флорестина (до графа). Як? Хіба ви не... Граф (у повному захваті). Діти мої, до цього ми ще повернемося і, зберігаючи інкогніто, порадимося з вірни-

ми, освіченими та криштально чесними юристами. О діти мої! У певному віці порядні люди вибачають один одному помилки і колишні

слабкості. Бурхливі пристрасті, які створювали інколи між ними глибоку прірву, поступаються місцем ніжній прихильності. Розіно (ваш чоловік знову називатиме вас так), ходімо, відпочинемо від хвилювань сьогоднішнього дня. Пане Фаль, залишайтеся з нами! Ходімо, діти мої! Сюзанно, поцілуй свого чоловіка! І нехай у нас вже ніколи не буде приводів для сварок! (До Фігаро.) А ти отримаєш від мене особливу, належну і заслужену тобою нагороду, а поки що дарую тобі ті дві тисячі, які Бежеарс узяв із загальної суми!

Фігаро (жваво). Мені, пане? Ні, прошу вас, не треба. Щоб я став псувати огидним металом послугу, яку я зробив від щирого серця?! Померти у вашому домі — ось моя нагорода. В юності я часто помилявся, то ж нехай цей день послужить виправданням усього мого життя! О моя старість, пробач мою молодість — вона пишається тобою. За один день усе змінилося! Немає більше деспота, нахабного лицеміра! Кожен чесно виконав свій обов'язок. Не ремствуватимемо на кілька тривожних митей: вигнати з сім'ї негідника — велике щастя.